

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л.В. Доценко
« _____ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

Тема: «Вплив дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку»

Виконавець: студент 201 групи Капля Ганна Олександрівна

Керівник: доктор психологічних наук, професор Дробот О.В.

Нормоконтролер: _____ Бородінова Л.Ю

КИЇВ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Л.Доценко

«» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Каплі Ганни Олександрівни

1. Тема дипломної роботи «Вплив дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку» затверджена наказом ректора від «15» жовтня 2020 р. №2007/ст.

2. Термін виконання роботи: з 05.10.2020 до 07.12.2020 р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до першого, другого та третього розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 90 сторінок, з них обсяг основного тексту 75 сторінки, список використаних джерел нараховує 83 позицій.

4. Зміст пояснювальної записки: Вступ; Розділ 1. Теоретичний аналіз навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів; Висновки до першого розділу; Розділ 2. Експериментальне дослідження пізнавальної активності у молодших школярів; Розділ 3. Програма розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання. Висновки до другого розділу; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): 11 таблиць, 3 рисунки.

6.Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	07.10.2020	
2.	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	09.11.2020	
3.	Написання основної частини. Перше читання керівника	16.11.2020	
4.	Написання вступу, висновків. Уточнення плану дипломної роботи	23.11.2020	
5.	Оформлення роботи. Подання керівникові	30.11.2020	
6.	Попередній захист дипломної роботи	08.12.2020	
7.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	14.12.2020	
8.	Подання остаточного варіанта на кафедру	15.12.2020	
9.	Захист роботи	24.12.2020	

7. Дата видачі завдання: «__» _____ 2020 р.

Керівник дипломної роботи _____ Дробот О.В.

(підпис керівника)(П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Капля Г.О.

(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Вплив дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку»: 90 сторінок, 83 використаних джерел та літератури, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – пізнавальна активність молодших школярів.

Предмет – вплив дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному дослідженні впливу дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку та розробки програми розвитку пізнавальної активності для молодших школярів.

Практичне та наукове значення одержаних результатів визначається забезпеченням методичного інструментарію виявлення психологічних рівнів розвитку пізнавальної активності; розробкою та впровадженням програми розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можна використовувати у практиці дистанційного навчання молодших школярів, викладачами ВНЗ в процесі викладання курсів з психології, під час організації та проходження фахової ознайомлювальної та психолого-педагогічної практики студентами.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	9
1.1. Теоретичний огляд проблеми навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у психологічній науці.....	10
1.2. Розвиток пізнавальної активності у молодших школярів як психолого-педагогічна проблема.....	14
1.3. Формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах дистанційної форми навчання.....	22
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	32
2.1. Організаційна процедура дослідження рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів	32
2.2. Аналіз стану пізнавальної активності молодших школярів в умовах «онлайн-формату» й «оф лайн-формату».....	47
Висновки до другого розділу	53
РОЗДІЛ 3.ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА УМОВИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ	55
3.1. Розробка та впровадження програми розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання.....	55
3.2. Ефективність програми розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання.....	59
3.3. Практичні рекомендації щодо розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання.....	67
Висновки до третього розділу.....	74
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні з-поміж важливих завдань, що постають перед системою освіти, особливої актуальності набуває проблема розумового виховання молодшого школяра. Підвищення якості знань школярів та стимулювання їх активності у навчанні – важливі завдання вдосконалення освітнього процесу. Одним із центральних питань розумового виховання є розвиток пізнавальної активності. Навчання – основна форма розвитку пізнавальної активності. З одного боку, під час навчального процесу учні здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, і з другого – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким він може самостійно і творчо використовувати не лише запас знань, а й шукати нове, задовольняти свої потреби в пізнанні.

Одним з найбільш перспективних засобів в організації безперервного освітнього процесу є навчання на основі сучасних інформаційних технологій, які дозволять швидко і гнучко координувати потреби учня через поліфункціональні освітні структури, через відкриті системи освіти, з урахуванням його інтересів, здібностей і потреб. В даний час в умовах модернізації освіти бурхливо розвивається дистанційна освіта, як засіб оперативної взаємодії між вчителем і учнем, що знаходяться поза аудиторією.

Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Змінюється сама парадигма освіти. Велика роль надається методам активного пізнання, самоосвіті, дистанційним освітнім програмам. Дистанційні технології навчання можна розглядати як природний етап еволюції традиційної системи освіти від дошки з крейдою до електронної дошки й комп'ютерних навчальних систем, від книжкової бібліотеки до електронної, від звичайної аудиторії до віртуальної аудиторії.

Багато зарубіжних та вітчизняних вчених приділяють увагу таким питанням: дистанційне навчання з використанням інформаційних технологій (В. Биков Р. Гуревич, М. Кадемія, Д. Опеншоу, Н. Тверезовська, І. Хорев,

М. Жалдак, Ю. Жук); педагогічні підходи до комп'ютеризації навчального процесу (Б. Гершунський, Є. Машбиць, І. Підласий); дидактичні властивості комп'ютерних засобів (Є. Полат); методи творчого навчання за допомогою телекомунікаційних засобів (Г. Андріанова, А. Кудін, А. Хуторський); концептуальні педагогічні положення про дистанційне навчання (О. Андреев, Г. Козлакова, І. Козубовська, В. Олійник, Є. Полат, П. Стефаненко, А. Хуторський). Науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли такі вітчизняні науковці, як В. Кухаренко, В. Олійник, В. Рибалка, Н. Сиротенко, П. Стефаненко та ін.

Вагомий внесок в розробку проблеми активізації пізнавальної діяльності школярів внесли М. Данилов, Д. Годовікова, М. Лісіна, Г. Стадник, Т. Зубкова, С. Алексієнко і багато інших педагогів. Результати досліджень вчених показали, що важливе місце у вирішенні проблеми пізнавальної активності відіграє вміння вчителя активно керувати процесом набуття учнями знань, умінь і навичок.

Разом із тим, специфіка навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання досі не отримала комплексного вивчення і висвітлення.

Актуальність означеної проблеми, її теоретична і методична нерозробленість визначили вибір теми дослідження «Вплив дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку».

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальне дослідження впливу дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку та розробка програми розвитку пізнавальної активності для молодших школярів.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у психологічній науці.

2. Обґрунтувати та визначити особливості пізнавальної активності молодших школярів, її формування в умовах дистанційної форми навчання.

3.Зробити аналіз результатів експериментального дослідження пізнавальної активності у молодших школярів в форматі «он-лайн» і «оф-лайн».

4. Розробити, впровадити та експериментально перевірити ефективність програми розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання.

Об'єкт дослідження: пізнавальна активність молодших школярів.

Предмет дослідження: вплив дистанційної форми навчання на навчальну активність дітей молодшого шкільного віку.

Теоретико-методологічною основою дипломного дослідження виступають: принцип розвитку (Г. С. Костюк, В. А. Роменець, А. В. Петровський); принцип єдності особистості, свідомості та діяльності (Б. Ф. Ломов, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн); положення вікової та педагогічної психології про закономірності особистісного розвитку дітей раннього віку (Л. І. Божович, О. В. Запорожець, М. І. Лісіна, В. С. Мухіна, В. К. Котирло); теорія розвивального навчання та навчальної діяльності (В. В. Давидов, О. К. Дусавицький, О. І. Кульчицька, С. Д. Максименко).

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення, синтез, систематизація наукової інформації; *емпіричні* – спостереження, індивідуальна бесіда, методики оцінки рівня розвитку мислення та пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку, констатувальний та формувальний експеримент; *обробки та інтерпретації результатів* – методи статистичної обробки даних, кількісні і якісні інтерпретації та узагальнення даних дослідження.

Практичне та наукове значення одержаних результатів визначається забезпеченням методичного інструментарію виявлення психологічних рівнів розвитку пізнавальної активності; розробкою та впровадженням програми розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання. Результати дослідження можуть бути використані у практиці дистанційного навчання молодших школярів, викладачами ВНЗ в процесі викладання курсів з психології, під час організації та проходження фахової ознайомлювальної та психолого-педагогічної практики студентами.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Теоретичний огляд проблеми навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у психологічній науці

Формування у молодших школярів системи універсальних навчальних дій і мотивації до навчання передбачає організацію навчально-пізнавальної діяльності.

Термін «діяльність» трактується неоднозначно. 1. Застосування своєї праці до чого-небудь (праця, дія людей у якій-небудь галузі). 2. Функціонування, діяння органів живого організму (робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т.ін.). 3. Прояв сили, енергії чого-небудь[6].

Існує декілька визначень поняття «діяльність». Це:

- Спосіб існування людини, який охоплює біологічну життєдіяльність і соціально-культурну сферу, притаманні людині.
- Історичне явище, яке змінюється й удосконалюється.
- Притаманний саме людині специфічний спосіб відношення до світу, цілісний процес, тісно пов'язаний із суспільством, специфічна людська активність, завдяки якій людина репрезентує себе іншим людям, поколінням.
- Процес, за допомогою якого людина свідомо чи несвідомо змінює світ і сама себе.
- Вища, притаманна лише людині чи групі людей, форма активності.
- Специфічний вид активності, коли людина пізнає і творчо перебудовує навколишній світ, саму себе і умови свого існування [64, с. 36].

Розглядаючи діяльність як цілісний процес, можна зрозуміти цілі, потреби, всі прояви психічного життя людини.

Діяльність є динамічною системою активності людини, активних взаємодій людини зі світом. Вона пов'язана із цілеспрямованою дією людини на об'єкт з метою задоволення своїх потреб.

Діяльність притаманна тільки людині, але генетично вона пов'язана з активністю, яка є загальною характеристикою живих істот.

Спираючись на аналіз наукових досліджень можна дати наступне визначення поняття «діяльність». Діяльність – це спосіб ставлення людини до світу; притаманний саме людині специфічний спосіб ставлення до світу; специфічна система зв'язку людини з оточенням; цілісний процес [64, с. 37].

Діяльність поділяють на види за різними ознаками, і Л.С.Виготський і О.М. Леонтьєв визначили три основних види діяльності: гра, учіння, праця [64, с. 36]. Вони розглядали їх в онтогенезі.

Психолог Б. Г.Ананьєв називає такі види діяльності: працю, спілкування, пізнання [64, с. 37].

Навчальна діяльність є спільною діяльністю вчителя та учня.

Український психолог О.В.Скрипченко, досліджуючи розумовий розвиток учнів молодшого шкільного віку, започаткував розробку структури навчальної діяльності ще у 1973 р. На його думку у центрі структури, з одного боку, – вчитель, а з другого – учень.

Крім цього, О.В.Скрипченко виокремив ще сім компонентів структури навчальної діяльності:

- зміст (змістово-інформаційний компонент);
- мета (цільовий компонент);
- мотив (мотиваційний компонент);
- операції (операційний компонент);
- комунікативний компонент;
- результативний, компонент;
- контрольно-оцінний компонент [64, с. 159].

Згідно з цією концепцією компоненти мають бути в результативній навчальній діяльності як учителя, так і учня.

О.В.Скрипченко вважає, що за формальними ознаками згадані компоненти однакові, але за змістом вони є якісно різними. Так, мета вчителя –

навчати учня, а мета учня – навчатися. Цілком зрозуміло, що і мотиви учнів і вчителя якісно різні.

Структуру навчальної діяльності згідно зі О.В.Скрипченком можна зобразити графічно на рис.1[64, с. 160]:

Рис. 1.1. Структура навчальної діяльності згідно зі О.В. Скрипченком

О.В.Скрипченко здійснив спробу побудувати структуру навчальної діяльності з урахуванням гуманізації освіти, ідей гуманістичної психології. У цій структурі діяльність вчителя і діяльність учня за формальними ознаками мають одні й ті самі складові, але вони якісно відрізняються.

У структурі О. В. Скрипченка діяльність учителя та учня поставлена в центрі навчального процесу.

На відміну від структур навчальної діяльності, розроблених у минулому іншими дослідниками, в даній структурі збільшилася питома вага складових, які безпосередньо пов'язані із психологічними якостями особистості.

Навчально-пізнавальна діяльність – це спеціально організоване самим учнем або вчителем пізнання з метою оволодіння багатствами культури, накопиченої людством. Її предметним результатом є наукові знання, вміння, навички, форми поведінки та види діяльності, які опановує той, якого навчають.

Як зазначав В.В. Давидов, саме в молодшому шкільному віці закладаються основи усвідомленої пізнавальної діяльності – розвиваються довольність, внутрішній план дій, аналіз, рефлексія, саморегуляція [11,с. 183].

Навчально-пізнавальна діяльність є, як відомо, провідним видом діяльності молодшого школяра. Основною умовою, що сприяє формуванню активної пізнавальної позиції, є гуманістичний, творчий і емоційно-позитивний характер освітнього середовища в освітній установі.

Пізнавальна діяльність учня є центральним поняттям дидактики, формою її існування, в ній прямо або побічно виражаються всі якості особистості.

Серед прийомів, які активізують пізнавальну діяльність учнів, можна виділити:

1. Логічні завдання, відгадування загадок; читання логічного оповідання-загадки і відповідь на питання; підбір загадок, вирішення проблемних питань, питань-тестів; рішення логічного завдання у вигляді малюнка-загадки, ребуса.

2. Мовні розминки (наприклад: діалог-драматизація вірша, формулювання питань до малюнка, розігрування діалогів).

3. Творчі завдання:

- творчі розповіді (сюжетна розповідь на основі безпосереднього сприйняття, сюжетна і описова розповідь на основі узагальнених знань, описова розповідь на основі порівняння різних явищ, розповідь-етюд, розповідь-твір, розповідь-діалог). Їх відмінні риси: передача власної думки учнів; зміст виходить за рамки вивченого; тема розповіді вимагає роздумів;

- творчі завдання з використанням живопису і музики (зіставлення музичного твору з настроєм пейзажу, визначення характеру і настрою музичного твору, створення уявної картини до нього, визначення характеру твору живопису і створення уявного музичного твору до нього);

- навчально-рольові ігри (створення уявної ситуації та її розігрування, ігри-діалоги з використанням ляльок, перероблення казок і їх постановок).

4. Створення проблемних ситуацій.

Пізнавальна діяльність активізується інтенсивніше в тому випадку, коли педагоги цілеспрямовано організують взаємодію учнів у пізнанні, предметно-практичної діяльності, грі і спілкуванні, тобто організують пізнавальну діяльність на уроці так, щоб кожен мав можливість і прагнення стати її

суб'єктом. Потрібно, щоб зміст і форми пізнавальної діяльності створювали умови для задоволення тих потреб, які є джерелами активності особистості.

Вчителю необхідно пам'ятати, що пізнавальна діяльність учня має специфічні особливості, що відрізняють її від інших видів діяльності [64]. Найважливіші з них такі: в центрі її стоїть особистість того, хто навчається як суб'єкта цієї діяльності; здійснюється вона при систематичному активному, доброзичливому і високопрофесійному співучасті (співробітництво) вчителя; (в умовах авторитарної, «керівної» ролі вчителя – це благо може обернутися на шкоду навчанню); структура навчання обумовлюється компонентами навчального процесу (змістом, методами, організацією); пізнання істини досягається на основі узагальнених знань людства, виражених в наукових поняттях (а не в процесі дослідження, здійснюваного в ході зірілого наукового пізнання світу); школярів процесі навчання як би «привласнюють» вже відомі поняття, образи, цінності і норми поведінки.

1.2. Розвиток пізнавальної активності у молодших школярів як психолого-педагогічна проблема

Для визначення змісту поняття «пізнавальна активність молодших школярів» необхідним є аналіз його базових складових. Так, на нашу думку, основним компонентом даного поняття є активність особистості, а після вже звернемося до з'ясування суті поняття «пізнавальна активність», а також вивчимо особливості її розвитку у молодших школярів. Вищевказані терміни широко описані в науковій літературі.

Незважаючи на поширення оперування в психолого-педагогічній теорії та практиці терміна «активність», це поняття виявляється дуже складним і неоднозначним в інтерпретації багатьох дослідників. Поняття «активність» інколи ототожнюють з поняттям «діяльність». Але, незважаючи на існуючий між ними взаємозв'язок, це різні поняття, ототожнення яких зумовлене декількома причинами. Так, у деяких мовах не існує слова, еквівалентного

терміну «діяльність», хоча психологи, які користуються цими мовами, розрізняють поняття «активність» і «діяльність».

Поняття «активність» широко використовувалось наприкінці ХІХ на початку ХХ століть, зокрема в концепціях М.Я.Басова та Г.С. Костка, а в останні роки активно використовується у педагогіці і психології (О.Г.Артемчук, Н.П. Рогоза та інші).

Психологи, педагоги, педологи визначають це поняття неоднозначно, але у різних визначеннях є багато спільного. Так, на думку більшості вчених, поняття «активність» відображає здатність живих істот рухатися під впливом зовнішніх або внутрішніх стимулів-подразників.

Активність є загальною характеристикою живих істот, розкриває їх власну динаміку як джерела перетворення і підтримки життєво значущих, важливих зв'язків із середовищем.

Активність (лат. *activus* – діяльний) – енергійна діяльність, діяльна, плідна участь у чому-небудь [65]. Активність є властивість за значенням активний. Активність є здатність до взаємодії з чим-небудь. Активний – енергійний, діяльний, протилежно – пасивний [6].

З точки зору представників науки інформатики, активність будується відповідно до прогнозування ймовірного розвитку подій у середовищі і положення в ньому організму. Деякі психологи та педагоги трактують активність як динамічну умову діяльності.

Активність людини пов'язана з довільними діями, зумовленими цілями людини, значною сталістю діяльності щодо поставленої цілі.

Так, на думку А.Н. Леонтьєва [30, с. 4], активність – поняття, яке вказує на здатність живих істот виробляти спонтанні рухи і змінюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх стимулів - подразників.

У сучасній психології та педагогіці розрізняють активність:

- загальну;
- надситуативну;
- пошукову;
- наднормативну;

- психологічну;
- активність відчуження;
- пізнавальну тощо[64].

М.М. Подд'яков виділяє два типи дитячої активності: власну активність і активність дитини, яка стимулюється дорослим [54, с. 77].

Власна активність дитини – це специфічна і разом з тим універсальна форма активності, що характеризується різноманіттям своїх проявів у всіх сферах дитячої психіки: пізнавальної, емоційної, вольової, особистісної [54, с. 81].

М.М. Подд'яков зазначає фазовий характер власної активності дитини: в повсякденному житті і на уроках; власна активність школяра змінюється його спільною активністю з дорослим; потім дитина знову виступає як суб'єкт власної активності і т.д. [54, с. 85].

Звідси випливає, що активність цілком ініціюється самим об'єктом – дитиною та продиктована її внутрішнім станом.

Молодші школярі в процесі активності виступають як самодостатні особистості, вільні від зовнішнього впливу. Дитина сама ставить цілі, визначає шляхи, методи і способи їх досягнення, тим самим задовольняючи свої інтереси, потреби і волю. На цьому виді активності заснована дитяча творчість, проте, на думку М.М. Подд'якова, вона обумовлена взаємодією з дорослими. Разом з тим, зазначає вчений, дитина так засвоює зміст діяльності разом з педагогами. Активність дитини, яка стимулюється дорослим, характеризується тим, що дорослий організовує діяльність школяра, показує і розповідає, як необхідно робити. У процесі такої дійсності дитина отримує ті результати, які були заздалегідь визначені дорослим. Сама дія (або поняття) формується відповідно до заздалегідь заданих параметрів. Весь цей процес відбувається без проб і помилок, без болісних пошуків і драм [54, с. 23].

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок про те, що ці два типи активності ніколи не виступають в чистому вигляді, так як дуже тісно переплетені у свідомості дитини.

Власна активність молодших школярів в будь-якому випадку пов'язана з діяльністю, спрямованої від дорослого, а вміння, навички і знання, отримані від дорослих, приймаються дитиною, стають її досвідом, і вона оперує ними, як своїми.

Вивчивши варіанти визначення «активність», доцільно розглянути термін «пізнавальна активність». У молодшому шкільному віці провідним видом діяльності є навчальна, тому актуально розглядати термін «активність» в поєднанні з іншим поняттям – «пізнавальна».

Дана категорія пов'язана з процесом пізнання, з пізнавальною діяльністю особистості. «Пізнання є набуття знання, осягнення закономірностей об'єктивного світу» [64, с. 161]; «Обумовлений розвитком суспільно історичної практики процес відображення і відтворення дійсності в мисленні; взаємодія суб'єкта й об'єкта, результатом якого є нове знання про світ» [64, с. 161].

У психолого-педагогічній науці не існує єдності в розумінні феномена пізнавальної активності людини. Для позначення суті даного явища існує безліч понять: «цінне особистісне утворення» (Г.І. Щукіна), «діяльний стан» (Т.І. Шамова), «прагнення людини до пізнання» (Т. Зубкова).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив розглянути це поняття з позиції різних авторів (таблиця 1.1.).

Таблиця 1.1

Визначення пізнавальної активності

Визначення пізнавальної активності	Автор визначення
Цінне особистісне утворення, що виражає відношення людини до діяльності	Г.І. Щукіна [79]
В основі розвитку пізнавальної активності лежить подолання дитиною протиріч між постійно зростаючими пізнавальними потребами і можливостями їх задоволення, якими володіє вона в даний момент	В.С. Ільїн [21]
Діяльний стан, який проявляється у ставленні дитини до предмету і процесу цієї діяльності	Т.І. Шамова [73]

Природне прагнення людини до пізнання, характеристика діяльності, її інтенсивність і інтегральне особистісне утворення	Т.І. Зубкова [20]
Пізнавальна активність –це стійкий інтерес до постановки логічних завдань	І.П. Антонова, С.О.Ладивір[2; 28];

Таким чином, на нашу думку, під пізнавальною активністю молодших школярів слід розуміти особистісне утворення, діяльний стан, який виражає інтелектуально-емоційний відгук дитини на процес пізнання: прагнення до отримання знань, розумове напруження, прояв зусиль, пов'язаних з вольовим впливом, в процесі отримання знань, готовність і бажання дитини до процесу навчання, виконання індивідуальних і загальних завдань, інтерес до діяльності дорослих та інших дітей.

На підставі теоретичних досліджень Д.Б. Ельконіна розвиток пізнавальної активності здійснюється шляхом накопичення позитивного навчально-пізнавального досвіду [82, с. 11]. Відповідно до точки зору А. Н. Леонтьєва, пізнавальна активність збуджується потребою молодшого школяра [30, с. 94].

Розвиток пізнавальної активності представляє той ідеальний варіант, коли її становлення відбувається поступово, рівномірно, відповідно до логіки пізнання предметів навколишнього світу і логікою самовизначення особистостів навколишньому середовищі.

Беручи до уваги особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, Т.І. Шамова вважає, що пізнавальна активність є діяльним станом, який проявляється щодо дитини до предмету і процесу цієї діяльності [74, с. 36]. Фізіологічною основою пізнавальної активності є неузгодженість між наявною ситуацією і минулим досвідом. Особливе значення на етапі включення дитини в активну пізнавальну діяльність має орієнтування рефлекс, що є реакцією організму на незвичайні зміни в зовнішньому середовищі. Дослідницький рефлекс приводить кору великих півкуль в діяльний стан. Порушення дослідного рефлексу – необхідна умова пізнавальної діяльності [74, с. 40].

З огляду на особливості розвитку пізнавальної активності молодших школярів, Т.І. Шамова виділяє три рівні прояву пізнавальної активності молодших школярів [74, с. 46] (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Рівні прояву пізнавальної активності молодших школярів

Рівні прояву пізнавальної активності	характеристика
відтворююча активність	Прагнення дитини зрозуміти, запам'ятати, відтворити знання, опанувати способом їх застосування за зразком. Цей рівень відрізняється нестійкістю вольових зусиль дитини, відсутністю інтересу до поглиблення знань, відсутністю питання: «Чому?»
інтерпретуюча активність	Прагнення дитини до виявлення сенсу та змісту навчальної діяльності, прагненням пізнати зв'язки між явищами і процесами, оволодіти способами застосування знань у змінених умовах
творча активність	Прагнення дитини не тільки проникнути глибоко в сутність явищ і їх взаємозв'язків, але і знайти для цього новий спосіб. Характерною особливістю цього рівня активності є прояв високих вольових якостей дитини, завзятість і наполегливість у досягненні мети, широкі і стійкі пізнавальні інтереси

У психологічних дослідженнях вітчизняних науковців зазначається, що одним із головних засобів розумового розвитку виступає пізнавальна активність. Пізнавальна активність, на думку науковців, виступає показником

розвитку мислення та одним із головних засобів розумового розвитку дошкільників [2;28].

На думку С. О. Ладивір, «пізнавальна активність, або допитливість, – це прагнення отримати знання про явища оточуючого світу. Пізнавальна активність – це і пізнавальна потреба, і збуджувана нею пізнавальна діяльність» [29, с. 66].

Під час аналізу науково-психологічних джерел нашу увагу привернув погляд М. О. Данилова на проблему пізнавальної активності. Він наступним чином окреслив зміст даного поняття: «Самостійність учня виявляється насамперед у потребі й умінні самостійно мислити, діяти, у здатності орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання і знаходити підхід до їх вирішення» [12, с. 33].

Л. Г. Терлецька визначає поняття пізнавальної активності як діяльнісно-творчий стан особистості; як характерологічну рису особистості, яка формується на основі внутрішньої потреби, пізнавального інтересу та реалізується в певному виді навчальної діяльності [69]. Г. І. Щукіна розглядає пізнавальну активність як певну якість діяльності, особистісне утворення, що виявляє інтелектуальний відгук на процес пізнання, розумово-емоційну чутливість учня в пізнавальному процесі [78].

Цікавим для нашого дослідження є думка В. А. Петровського щодо проблеми активності. Автор надає вирішального значення саме дошкільному віку, коли «можуть народжуватися прагнення як самоцінні прояви активності» [53, с. 237]. Вчений наголошує на прагненні пізнавати, удосконалюватися в діях, отримувати різноманітні переживання, контактувати з оточенням [53].

Проблема розвитку пізнавальної активності залишається однією з найактуальніших у дитячій психології, оскільки активність – необхідна умова формування розумових якостей особистості, її самостійності та ініціативності. Активність дошкільника – необхідна передумова загального розвитку. Головне у розвитку пізнавальної активності – активність і дієвість дитини. Саме принцип активності, підхід до дошкільника як до суб'єкта життєдіяльності, необхідно враховувати педагогам, зазначає О. Л. Кононко [24].

У роботах Д. Б. Годовікової та М. І. Лісіної зазначається, що пізнавальна активність дошкільників являє собою реалізацію пізнавальної потреби у вигляді пошукової, орієнтовно-дослідницької діяльності, яка здійснюється як у зовнішньому (дієвому), так і у внутрішньому (мисленневому) плані [9; 31].

На думку науковця М. Мамажанова, однією з активних проблем педагогічної психології є теоретичне та експериментальне дослідження залежності пізнавальної діяльності школяра від найважливішого компонента цієї діяльності, яким є самооцінка [38].

За даними досліджень М. Мамажанова існує зв'язок між рівнем сформованості пізнавальної активності молодших школярів і особливостями їх самооцінки. Результати свідчать, що високий рівень сформованості пізнавальної активності відповідає таким якостям самооцінки як рефлексивність, диференційованість, високий ступінь концентрації, обґрунтованість. У дітей з низьким рівнем сформованості пізнавальної активності ці якості самооцінки виявлені у мінімальному ступені. Якщо ж підвищувати самооцінку дітей з низькою пізнавальною активністю, то вони починають оцінювати себе і свою діяльність більш рефлексивно, диференційовано, з опорою на аналіз власних результатів. А ці зміни в самооцінці прямо пов'язані з підвищенням пізнавальної активності дітей [38].

Значний вклад у вивчення проблеми розвитку пізнавальної активності (пізнавального інтересу) у молодших школярів належить теорії розвиваючого навчання [8; 11; 17; 60]. У структурі навчальної діяльності поряд з учбовими задачами і учбовими діями О. К. Дусавицький і В. В. Репкін виділяють дії контролю і дії оцінки. Остання з розвитком суб'єкта навчання поступово перетворюється на самооцінку [17; 60].

Дії оцінки молодших школярів вивчалися О. К. Дусавицьким у контексті досліджень мотиваційної функції пізнавальних інтересів. Результати його експериментальних досліджень показали, що під впливом спеціально організованого навчання у школярів більш інтенсивно формуються дії оцінки результатів їх власної учбової діяльності і адекватне реагування на завищені та занижені оцінки педагога [17].

Таким чином, основу пізнавальної активності молодших школярів становить прагнення дитини зрозуміти, запам'ятати, відтворити знання, вивчити взаємозв'язки між явищами і процесами, а також закони їх функціонування.

1.3. Формування пізнавальної активності молодших школярів в умовах дистанційної форми навчання

Дистанційне навчання є однією з нових реальностей сучасного освіти. Дистанційна освіта – це комплекс освітніх послуг, які надаються населенню за допомогою спеціального інформаційного освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані [45].

Дистанційне навчання є продуктивною формою навчання, при якій використовуються традиційні та специфічні методи, засоби і форми навчання, засновані на комп'ютерних та телекомунікаційних технологіях. Дистанційна форма навчання передбачає вільний доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, принтер, смартфон, планшет тощо) в усіх учасників освітнього процесу. Важливим є те, щоб вчителі володіли новітніми технологіями дистанційного навчання. В основу цього виду освіти покладено засоби дистанційного навчання із спеціально розробленими інформаційними технологіями, навчальними ресурсами.

Метою дистанційного навчання є організація освітнього процесу шляхом застосування у навчанні в різних формах сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за освітніми рівнями у відповідності до державних стандартів освіти в умовах віддаленості один від одного його учасників.

Завданням дистанційного навчання є забезпечення можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти, реалізувати право осіб на якісну та доступну освіту відповідно до їх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду, стану здоров'я, місця проживання, інших ознак і обставин, у тому числі тих, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти [35].

О. П. Муковіз виділяє такі характерні риси дистанційного навчання:

1. Гнучкість: учні по системі дистанційної освіти в основному не відвідують регулярних занять, а працюють у зручний для себе час, або за розкладом занять, в зручному місці і в зручному темпі.

2. Поетапність: в основу програм дистанційної освіти покладено принцип поетапного вивчення дисципліни.

3. Нова роль вчителя: на нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу, коректування курсу, що викладається, консультування при складанні індивідуального навчального плану, керівництво навчальними проектами та ін.

4. Спеціалізований контроль якості освіти: як форми контролю в дистанційній освіті використовуються дистанційно організовані іспити, співбесіди, проектні роботи, екстернат, комп'ютерні інтелектуальні тестуючі системи. Слід особливо підкреслити, що рішення проблеми контролю якості дистанційної освіти, її відповідності освітнім стандартам має принципове значення для успіху всієї системи освіти.

5. Використання спеціалізованих технологій і засобів навчання: технологія дистанційного навчання – це сукупність методів, форм і засобів взаємодії з учнем в процесі самостійного, але контрольованого освоєння ним певного масиву знань.

6. Опора на сучасні засоби передачі освітньої інформації: центральною ланкою системи дистанційної освіти є комп'ютерні засоби [45].

Важлива відмінність дистанційного навчання від очного полягає в тому, що при дистанційній формі навчання від слухача потрібна велика самостійність, відповідальність і організованість.

У процесі навчання в початковій школі гра, як провідний вид діяльності, поступається місцем навчальній. Використання інтерактивних ігор в сучасному навчальному процесі допомагає активізувати діяльність дитини, розвиває пізнавальну діяльність, спостереження, увагу, пам'ять, мислення, підтримує інтерес, розвиває творче навчання тощо.

Сучасний урок – багатогранне розуміння. Це логіка викладу, і різноманітність дидактичного матеріалу, організація роботи учня і вчителя, а також постійний пошук форм і методів навчання з технічним оснащенням уроку [69, с. 64]. Тепер, пріоритетною метою освіти, стає оволодіння учнями універсальних навчальних дій, формуванням таких якостей особистості, як здатність до самоосвіти, здатність використовувати свої знання і навички в нових, постійній змінних умовах, здібностей до різних способів комунікації.

Однак є ще одна дуже цікава форма навчання – інтерактивна. Для молодших школярів найбільш цікавою і продуктивною є інтерактивна ігрова активність [69, с. 104].

Інтерактивні ігри мають освітній потенціал, створюють умови для того, щоб діти проявили освітню ініціативу, і можуть бути включені в будь-який предмет шкільної програми. Особливості та впровадження інтерактивних ігор в тому, що навчальні матеріали орієнтовані на мобільне сприйняття інформації молодшими школярами. Діти постійно знаходяться в атмосфері навчального діалогу, взаємодії з освітнім середовищем, навчального середовища, яка служить областю взаємного досвіду, що забезпечує взаєморозуміння, взаємодію.

При використанні форм інтерактивного навчання роль вчителя якісно нова – не тільки передача знань, а організатор, керівник і учасник освітнього процесу, коли практично всі учні залучені в навчальний процес. Крім того, в загальній грі діти спілкуються один з одним. Кожен робить свій індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями і методами дій. Це відбувається в атмосфері доброї волі і взаємної підтримки, яка дозволяє учням не тільки здобувати нові знання, а й розвивати комунікативні навички: здатність вислуховувати думки інших, зважувати думки і оцінювати.

Впровадження інтерактивної гри на практиці дозволяє більш ефективно використовувати сучасні освітні можливості, які спрямовані на створення комфортних умов для успішного розвитку і виховання дітей, а діти повинні мати можливість легко навчатися. Цінність інтерактивної форми навчання полягає в тому, щоб забезпечити досягнення ряду найбільш важливих освітніх

цілей: стимулювання мотивації та інтересу до галузі вивчення предметів і загального освітнього плану; підвищення рівня активності і самостійності учнів; розвиток навичок аналізу, критичного мислення, взаємодії (співробітництво, емпатія) і соціальних цінностей; саморозвиток і розвиток завдяки інтенсифікації розумової діяльності і спілкуванню з учителем та іншими учасниками освітнього процесу [64, с. 89]. Крім того, інтерактивна гра є одним з ефективних способів розвитку безлічі можливостей для дитячого організму, створює сприятливу атмосферу освітньої діяльності, сприяє розвитку інтересу до науки, збагачує емоційну активність, а використання мультимедійних технологій в інтерактивній грі допомагає вдосконалювати традиційні методи навчання, сприяючи досягненню конкретної мети і завдань конкретної навчальної або позанавчальної діяльності. У вчителя більше можливостей для індивідуальної роботи з учнями. Це особливо важливо для дітей, які не мають тривалого рівня уваги та пам'яті [64, с. 112].

Гра не повністю замінює традиційні форми і методи навчання, вона раціонально доповнює їх, роблячи її більш ефективною для досягнення цілей конкретного уроку і всього навчального процесу. У той же час гра викликає інтерес учнів до навчальних занять, стимулює підвищення пізнавальної активності, що дозволяє учням вчитися і отримувати більше інформації, а також сприяє набуттю природних навичок прийняття рішень в різних ситуаціях.

Гра покращує відносини між її учасниками і вчителями, тому що взаємодія в грі забезпечує неформальне спілкування і дозволяє вам розкрити ваші особисті якості, кращі сторони. Підвищує самооцінку учасників гри, тому що завдяки словами у них є можливість перейти до конкретної справи і перевірити свої навички. Гра змінює підхід учасників до навколишньої дійсності, усуває страх перед невідомим. Кожен урок з використанням інтерактивної гри викликає у дітей емоційне зростання, а невдалий хід гри через брак знань спонукає деяких з них звертатися за допомогою до вчителя або здобувати знання в грі. З іншого боку, цей метод навчання також дуже привабливий для вчителів: він допомагає їм краще оцінювати навички і знання

дітей, розуміти їх, спонукає їх шукати нові, нетрадиційні форми і методи навчання. Це велика область проявів творчих здібностей для багатьох: вчителі, всі, хто хоче і знає, як працювати, можуть зрозуміти потреби сьогоднішніх дітей, їхні потреби та інтереси. Здатність організувати урок, створити умови для зручності і зацікавленості всіх учнів, дозволяє вчителю ознайомитися з додатковими варіантами для розвитку навичок кожної дитини [1].

На основі найбільш загальних методологічних підходів у дистанційному навчанні виокремлюють дві основні технології подання навчального матеріалу (інформації): синхронну та асинхронну (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Розповсюджені технології вдистанційному навчанні

	Синхронні	Асинхронні
Відео	Відеоконференції	Відеоматеріал, телепередача
Аудіо	Аудіоконференції	Аудіоматеріал, радіопрограма
Інформація (дані)	Комп'ютерна відеоконференція, Інтернет чат	Web-сторінка, електронна пошта, компакт-диск з навчальним матеріалом, підручник, навчальний посібник

З метою забезпечення в закладі освіти дистанційного навчання учнів учитель має можливість створювати власні комунікаційні онлайн сервіси, веб-ресурси або використовувати інші електронні освітні платформи на свій вибір. Найголовнішим критерієм вибору інструментів, за допомогою яких організовується освітній процес під час дистанційного навчання, має бути відповідність поставленим методичним цілям, тобто те, наскільки створений або обраний онлайн сервіс чи ресурс уможливує досягнення позитивних результатів дистанційного навчання в закладах освіти. Важливим моментом навчання в дистанційному форматі є необхідність реєстрації учнів на онлайн веб-ресурсі, адже потрібно пам'ятати про інформаційну безпеку.

Поширені онлайн сервіси та ресурси для навчання удистанційному форматі:

Платформа Moodle (<https://moodle.org/>) – відкрита безкоштовна система із можливістю управління дистанційним навчанням. Дозволяє застосовувати широкий набір освітніх інструментів для взаємодії вчителя–учнів,

атакож адміністрації навчального закладу. Зокрема, надає можливість подавати сучасний навчальний матеріал застосовуючи різні формати (текст, зображення, презентація, таблиці, веб-сторінка, відеоматеріал; урок як поєднання веб-сторінок з тестовими завданнями та проведення навчального і контрольного тестування); здійснювати тестування та опитування школярів з використанням кілька типів питань в завданнях (множинний вибір, на відповідність, вірно / невірно, короткі відповіді, есе та ін.). Moodle надає багато функцій, що полегшують обробку тестів. Редагування змісту курсу проводиться автором курсу вдовільному порядку і може легко здійснюватися прямо в процесі навчання.

Платформа Google Classroom (<https://classroom.google.com>) – це сервіс, що об'єднує корисні сервіси Google, а саме: Google Docs, Gmail і Google Drive, які дозволяють організувати онлайн-навчання, використовуючи текстову, графічну та відео-інформацію. На платформі учитель має змогу: створити свій клас/курс; організувати запис учнів на курс; ділитися з учнями необхідним навчальним матеріалом; запропонувати завдання для учнів; оцінювати завдання учнів і стежити за їх прогресом; організувати спілкування учнів. Основним елементом Google Classroom є групи. За допомогою сервісу для спілкування Hangouts суб'єкти дистанційного навчання мають змогу вести онлайн-бесіди в режимі реального часу з мобільного пристрою або комп'ютера. Вчитель може додати різний матеріал: прикріпити файл (завантажити з комп'ютера), додати файл з Google Диска, опублікувати посилання на відео з Youtube, створювати завдання і групувати їх за темами. Учні можуть переглядати завдання, залишати свої коментарі і задавати питання вчителю.

Zoom (zoom.us/download) – сервіс для проведення онлайн-зустрічей, відеоконференцій і дистанційного навчання школярів. Організувати зустріч може вчитель, створивши обліковий запис. Програма відмінно підходить для індивідуальних і групових занять, суб'єкти дистанційного навчання можуть заходити як з комп'ютера, так і з планшета або телефона. До відеоконференції може підключитися будь-хто маючи посилання, або ідентифікатор конференції. Захід можна запланувати заздалегідь, а також зробити повторюване посилання,

тобто для постійного уроку в певний час можна зробити одне і те ж посилання для входу.

ClassDojo (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) –це закрита освітня соціальна мережа, розроблена британськими вчителями та ІТ-технологами з метою оцінювання роботи класу в режимі реального часу. Принцип роботи простий і зручний: учитель реєструється на платформі, створює свій «Клас», додає учнів і розсилає їм посилання на «Клас». Для зручності вчителя-предметника це посилання можна скинути в Viber-групу, де з усіма учнями класу спілкується класний керівник. Комунікація вчителів і учнів буде відбуватися таким чином: учасники «Класу» будуть бачити публікації від учителя в хронологічному порядку. Це дещо схоже на звичну всім нам стрічку новин в соцмережах. Учитель зможе прикріпити до матеріалів і завдань PDF-файли, посилання на веб-ресурси. Учень може написати роботу і прикріпити файл або намалювати роботу, сфотографувати або зняти коротке відео. Учитель відразу може побачити, яке саме завдання виконав учень. Кожен учень отримує аватарку у вигляді монстрика, який збирає бали за кожне виконане завдання. До цієї системи можна за запрошенням через посилання приєднати і батьків. Саме так батьки зможуть відстежити успішність дитини при дистанційному навчанні в динаміці.

Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>) – платформа для створення інтерактивних навчальних додатків, яка надає можливість проводити аналітику освітнього процесу, реалізуючи різноманітні стратегії індивідуального підходу у процесі дистанційного навчання. Існує бібліотека ресурсів, а також можливість створювати запитаннятазавданняу вигляді тесту або вікторини, які перевіряють вміння вирішувати щось або фактичне знання учня. Також є можливість створення інтерактивного матеріалу(можна використовувати матеріали з бібліотеки), який допоможе учневі досліджувати тему, вивчити новий матеріал, вчитися на своїх помилках. Наприклад, вікторина, істина / неправда, класифікація, сортування, виділення тексту, відкриті питання. Учні отримують доступ до цього навчального матеріалу і приступають до роботи;учитель в режимі реального часу відстежує прогрес навчання кожного

учня, має можливість вибудувати подальшу індивідуальну навчальну траєкторію для кожного учня або групи учнів.

Padlet.com – це віртуальна онлайн-дошка, на якій можна створювати міні-проекти в умовах дистанційного навчання. Це сервіс, який дає можливість кожному учневі вивісити свою роботу на дошку, а вчителю – прокоментувати і оцінити кожного. Усередині сервісу Padlet є різні функції: прикріпити фото, аудіо та відео файли, текстову інформацію, розміщувати окремі дописи з текстовою інформацією, встановлювати посилання або переходити за ними, увімкнути режим коментування, додавати виконані учнівські роботи. Крім цього, можливий пошук інформації в пошуковій системі Гугл, не виходячи з Padlet. Оскільки пошук відбувається миттєво і над темою уроку працюють учні, між якими розподілені функції з пошуку і відбору інформації, то створення та подання мультимедійних онлайн міні-проектів на уроці стає можливим. Кожен учень прикріплює свою інформацію на стіну, створюючи загальну презентацію. Учні користуються фото, відео файлами, завантаженими на свою стіну в Padlet, а однокласники на моніторі свого домашнього комп'ютера дивляться презентацію, неначе перебувають у класі. Варто зазначити, що значною перевагою для результатів навчання є робота зі звуком і можливість багаторазового перегляду матеріалу.

Однією з найдоступніших платформ для створення практичних вправ є LearningApps.org, а для надання формульованого зворотного зв'язку існує спеціалізований сервіс <https://goformative.com/>. Це онлайн-сервіс, який дає можливість вчителю створювати інтерактивні вправи. Даний ресурс зручний і простий у використанні. Навіть без реєстрації можна користуватися вже створеними іншими колегами вправами, так як вони знаходяться в загальному доступі. Вправи різних типів на різні теми можна використовувати у роботі з інтерактивною дошкою або ж як індивідуальні вправи для учнів. Учням також подобається виконання додатків в якості домашнього завдання. Велика перевага цього сервісу в тому, що є функція створення віртуального класу, тобто можливість зареєструвати своїх учнів і взаємодіяти з ними в онлайн-режимі.

Отже, сучасні комп'ютерні технології дають учителю нові можливості, дозволяючи разом з учнем отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання. Таке заняття викликає в дітей емоційний підйом, учні охоче працюють із комп'ютером. А коли внести в урок «цікавинку», тобто активізувати учнів до навчання, пробудити інтерес – то і результат буде якіснішим.

Висновки до першого розділу

Визначимо пізнавальну діяльність молодших школярів як сукупність чинників: сприйняття, мислення і практичної діяльності. Активна позиція молодших школярів в пізнанні нового матеріалу і вміння вчителя керувати цією діяльністю займають важливе місце в процесі навчання. Пізнавальна активність – діяльний стан особистості, яка характеризується прагненням до навчання, розумової напруги і прояву вольових зусиль в процесі оволодіння знаннями.

Виділяють наступні показники пізнавальної активності: 1) прояв інтересу до нового об'єкту або явища; 2) емоційне ставлення до пізнавальної діяльності; 3) наявність ініціативних пошукових дій (практичних та розумових); 4) ставлення до своєї діяльності у випадку успіху або невдачі.

Пізнавальна активність молодших школярів є важливим фактором поліпшення одночасно показником результативності процесу навчання, оскільки вона стимулює розвиток самостійності, пошуково-творчий підхід до оволодіння змістом освіти, спонукає до самоосвіти. Формування пізнавальної активності молодшого школяра здійснюється за допомогою його включення в різноманітні види діяльності, які цікаві і цікаві для нього, а значить – приносять радість і здивування.

Формування умов для стимулювання пізнавальної активності учнів через використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій є, одним з підходів до вирішення проблем, пов'язаних з розвитком інтелектуального і творчого потенціалу молодшого школяра. Школа орієнтує учнів на власний вибір, і дистанційні технології в освіті є складовою частиною цього вибору.

Система дистанційного навчання являє собою комплекс програмно-методичних засобів навчання, заснованих на сучасних Інтернет-технологіях і методиках освіти на базі комп'ютерних навчальних програм і тестових систем. Дистанційні технології підвищують ефективність навчання, дозволяючи оперативно реагувати на зміни, що відбуваються в сучасній освіті, організувати навчання на основі системно-діяльнісного підходу.

За допомогою дистанційних форм навчальної діяльності молодші школярі вчаться аналізувати, узагальнювати, підводити підсумки, проектувати, моделювати, співпрацювати, самостійно приймати рішення, діяти. Дитина гармонійно розвивається, розкривається її творчий потенціал, зростає пізнавальна активність, успішно досягаються предметні та особистісні результати.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Організаційна процедура дослідження рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів

Матеріали, викладені у попередньому розділі, свідчать про те, що проблема сформованості пізнавальної активності молодших школярів залишається актуальною та потребує подальшого дослідження та вдосконалення.

Наше дослідження базувалося на ряді принципів, методологічно важливих для становлення вікової та педагогічної психології сформульованих академіком НАПН України І. Д. Бехом [45].

1. Принцип цілеспрямованого створення емоційного збагачених виховних ситуацій.

Підхід до проблеми виховних ситуацій полягає в активному впливові вчителя на учня, аби той більш-менш свідомим сприймав моральні вимоги. Звідси виховна ситуація – соціальні умови, за яких дитина у стосунках із дорослим засвоює норми поведінки. Правильно побудована виховна ситуація має спонукати дитину до дії. Це відбувається за рахунок створення психологічних умов її емоціогенності, які сприяють формуванню в учня емоційних знань про моральну норму, що емоційно переживаються, набувають особистісної значущості.

2. Принцип гуманістичного спілкування.

Його дія виявляється у ході успадкування. Але тільки гуманістичне спілкування спроможне залучити учня до суспільних цінностей. Воно передбачає, що вчитель розуміє, визнає і сприймає особистість дитини, вміє стати на позицію учня. Подібне спілкування не передбачає погроз, образ, покарань.

3. Принцип використання співпереживання як провідного психологічного механізму у вихованні особистості.

Треба враховувати ще й психологічний закон, суть якого полягає в тому, що емоцію безпосередньо і довільно викликати неможливо. Лише опосередковано, збуджуючи уявлення, складовою частиною яких є та чи інша емоція, ми можемо спровокувати й її саму. Уявлення ж – результат конкретної ситуації, в яку колись потрапила людина.

Лише емоційно збагачений рухомий образ може стати джерелом, звідки черпатиметься емоційна енергія для виникнення процесу співпереживання. На ранніх етапах розвитку дитини сила емоційного компонента рухомого образу досить велика.

Психологічна структура його в цих умовах є відображення тих основних стосунків, які утворюються між суб'єктами співпереживання і переживання. Мета психологічної активності першого зводиться до сприйняття і визначення на основі експресивних реакцій емоційного стану суб'єкта переживання.

Вчитель детально розкриває причини, які зумовили певний емоційний стан суб'єкта переживання, а потім логічно пояснює, що станеться із суб'єктом переживання і близькими людьми, якщо не змінити за допомогою відповідного вчинку його емоційного стану; і що станеться, коли правильно на все це відреагувати. Така глибока, всебічна, диференційована і логічно узгоджена інформація формує в суб'єкта співпереживання складний за внутрішньою структурою рухомий образ, який емоційно забарвлює і в результаті цього породжує у нього співпереживання як рушійну силу вчинку.

4. Принцип систематичного аналізу учнем власних і чужих вчинків.

Учня треба навчати систематично сприймати й аналізувати результати власних і чужих вчинків. Це допомагає усвідомлювати моральні норми, сприяє формуванню здатності передбачати згадані результати, позитивно позначається як на виробленні навичок, так і на подоланні миттєвих прагнень, станів, бажань.

Емпіричне дослідження проводилось відповідно до мети і основних завдань роботи.

Метою констатувального етапу експерименту було виявлення рівня пізнавальної активності молодших школярів.

Основними завданнями експериментального дослідження рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів *визначено:*

1. Виявлення рівня психологічної підготовленості дитини до навчально-пізнавальної активності.

2. Визначення рівня розвитку навчально значущих функцій та пізнавальних процесів.

На думку С. О. Ладивір, важливим є активно-пізнавальне ставлення дитини до оточуючого світу, інтерес до пошукової діяльності, розвиток мислення [28]. Для вирішення кожного завдання було відібрано коло питань, які необхідно з'ясувати, щоб отримати емпіричний матеріал для характеристики рівня індивідуального розвитку молодшого школяра, визначено методи дослідження, стимульний матеріал, критерії оцінювання та форму фіксації результатів. Останні фіксувалися в протоколах, після чого було здійснено їх кількісний та якісний аналіз.

Найбільш показовими методиками обрано:

1) Субтест № 10 Інтелектуальної шкали Д. Векслера, „Складання фігур з розрізнених деталей” [14, с. 111–117];

2) Методика Р. І. Говорової і Т. В. Лаврентьєвої „Знайди будиночок” [3, с. 41–53];

3) Методика „Що тут зайве?” [48, с. 102–104].

4) Логічні завдання на визначення рівня розвитку пізнавальної активності, модифіковані на основі експериментального дослідження Т. А. Ткачук [71].

Методика вивчення кожного з питань, які підлягали з'ясуванню, включала:

- постановку перед дитиною конкретного завдання;
- інструктування про виконання цього завдання;
- пред'явлення стимульного матеріалу (словесного, дидактичного);

- виконання завдання та його оцінювання за обраними критеріями;
- зіставлення отриманих результатів з еталонами тих рівнів, які виявлено у дітей.

Розроблена нами методика відрізнялася від усіх інших тим, що охоплювала більш повний і конкретний комплекс якостей і характеристик, які були суттєво важливими для організації їхньої навчальної активності на шляху опанування програмовим матеріалом з основ наук. Порівняння отриманих результатів дозволяло не лише з'ясувати суб'єктивну підготовленість дитини до навчання, а й ті утруднення, які можуть заважати навчанню, наявні у неї потенційні можливості та на цій основі спрогнозувати перспективи надання індивідуальної допомоги конкретній дитині.

Констатувальним дослідженням було охоплено 60 молодших школярів першого класу, які навчалися в гімназії-інтернаті №13 м.Києва. Експеримент носив індивідуальний характер. Обстеження проводилось у декілька прийомів.

Завдання 1. Виявити рівень психологічної підготовленості дитини до навчально-пізнавальної активності.

Мета: Вивчити психологічну підготовленість дитини до навчально-пізнавальної активності.

Питання, що вивчалися:

- а) бажання бути учнем;
- б) мотивація бажання чи небажання;
- в) уміння адекватно вести себе і реагувати на ситуацію;
- г) уміння спілкуватися;
- д) організованість поведінки;
- е) емоційність.

Методи дослідження: бесіда, спостереження, опитування.

Форма фіксації та опрацювання зібраних даних: протокол 3 (див. додаток), кількісний і якісний аналіз.

Методика проведення.

З дитиною проводиться бесіда за такими запитаннями:

1. З ким ти живеш?

2. Хто старший, хто молодший у родині?
3. З ким ти буваєш удома?
4. Чи відвідував дитсадок?
5. Готувався до школи чи ні?
6. Чи хочеш ти навчатися в школі?
7. Чому?
8. Які предмети ти хочеш вивчати?
9. Що ти вмієш робити? (Читати, писати, лічити).
10. Який твій найулюбленіший предмет?
11. Чи подобається тобі в школі?

У ході бесіди спостерігалася *поведінка*: як взаємодіє з батьками, вчителем; чи оглядається дитина на батьків, чекаючи підтримки, або навпаки, забуває про їх присутність; як реагує на труднощі; чи проявляються в неї негативні прояви: страхи, невпевненість, пасивність, агресія, підвищена збудливість, тривожність.

Спостерігалися також *емоції* дитини: вона спокійна, врівноважена чи хвилюється; емоційна чи сором'язлива; незалежна від впливу або вразлива.

Фіксувалося в протоколі 3 (див. додаток), чи хоче дитина стати учнем, чи може пояснити своє *бажання* чи *небажання*, відмова від відповіді; адекватно емоційно реагує на запитання чи відмовляється від відповіді; чи може поставити запитання або губиться.

У графі “Примітки” відмічалось, чи розкрилася дитина в ході бесіди. На основі якісного аналізу отриманих матеріалів визначався рівень психологічної підготовленості дитини до навчання за наступними еталонами:

I рівень – достатній: дитина має бажання вчитися, прагне до знань, має освітню мету, обґрунтовує своє бажання, адекватно себе поводить і реагує на запитання, охоче відповідає на запитання, вміє спілкуватися, організована, врівноважена;

II рівень – середній: має бажання вчитися, не завжди може пояснити чому, адекватно поводить себе, однак відповідає скуто, хвилюється; чутлива до емоційної підтримки дорослого: швидко розпізнає невдоволення своїми неправильними діями чи, навпаки, схвалення, від якого стає активнішою;

III рівень – низький: не хоче вчитися, не може пояснити чому; певних, чітких відповідей не дає, поведінка неадекватна; дитина збудлива, невпевнена, сором'язлива, замкнена; має погану поведінку, виявляє неслухняність по відношенню до дорослого та батьків. У неї можуть переважати негативні емоційні реакції: крик, плач, переляк.

Завдання 3. Визначити рівень розвитку навчально значущих функцій та пізнавальних процесів.

Ці функції відіграють дуже важливу роль в опануванні грамоти, техніки читання і письма, грамотності письма і мовлення, розвитку логічного мислення, від них залежить успішність опанування усіма навчальними предметами.

Питання, що з'ясувалися:

I. Рівень розвитку навчально значущих функцій:

- а) фонематичних процесів;
- б) мови і мовлення дитини;
- в) координації рухів в системі “око-рука”;
- г) обсягу зорового сприймання.

II. Розвиток пізнавальних процесів:

- а) уявлень про предмети;
- в) розумових операцій (аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення);
- б) пам'яті;
- д) концентрації уваги;

Методи дослідження: бесіда, тестування, вивчення навчальної активності молодших школярів, опитування.

Форма фіксації результатів та опрацювання зібраних даних: протокол, якісний аналіз.

Спершу розкриємо методику вивчення рівня розвитку в молодших школярів навчально значущих функцій.

У ході бесіди з'ясувався стан фонематичних процесів дитини. Для цього їй пропонуються наступні завдання:

а) виділити в почутому слові спершу голосні звуки, потім приголосні, назвати перший склад.

Стимульний матеріал: О – ля; І – ра, Со – ня; Ка – тя;

б) розкласти малюнки, в назвах яких є заданий звук, на дві групи: до першої групи відібрати малюнки, в назвах яких є потрібний звук *Ш* (*шапка, чашка, машина, душ, шарф, шафа*); до другої – малюнки, в назвах яких цього звука немає (*зима, кіт, стіл, дерево, м'яч, автобус*);

в) самостійно придумати і назвати слова із заданим звуком *М* (наприклад, *мама, мир, машина*).

Критерії оцінювання: дитина успішно виконала всі завданнями – фонематичні процеси достатньо сформовані; якщо робить помилки в слуховій диференціації фонем, завдання виконує частково, – фонематичні процеси недостатньо сформовані; якщо не виконує жодного завдання – фонематичні процеси не сформовані.

Дослідження стану зв'язного мовлення дитини охоплювало:

а) вміння складати речення за опорними словами. У завданні давалися слова: *ліс, діти, грибами, в, пішли, за* (або: *соловейко, сидить, дереві, на*) та інструкція про те, яке слово куди потрібно поставити, щоб сконструювати речення;

б) самостійне складання оповідання за сюжетними малюнками;

в) розгорнутість самостійного мовлення. Виявлялась у відповідях на запитання:

- Що ти знаєш про зиму, весну, літо, осінь?
- Чому тобі подобається зима, весна, літо, осінь?
- Чим відрізняються зима від літа, весна від осені?
- Що ранком роблять діти? (Прокидаються, вмиваються, одягаються, снідають).

У процесі оцінювання самостійного зв'язного мовлення зверталася увага на такі характеристики:

- вживає однослівні, двослівні і багатослівні речення;
- вживає прості та складні речення;

- використовує найпростіші мовленнєві звороти;
- граматично правильно будує речення;
- структурно правильно komponує зв'язну розповідь (є зачин, розгортання подій, кінцівка);
- форма викладу – перелік слів або розгорнуте висловлювання;
- використовує немовні засоби (міміку, жести) замість слів.

Критерії оцінювання:

- розгорнуте мовлення: наявність словникового запасу відповідно до теми завдання; правильне вживання різних граматичних категорій слів (іменників, прикметників, дієслів); уміння будувати речення та розповідь; логічність викладу;

- повне мовлення: є всі компоненти, що й у розгорнутому мовленні, але словниковий запас обмежений, спостерігаються труднощі в побудові розгорнутих речень, виклад недостатньо логічний;

- неповне мовлення: обмежено представлені всі компоненти експресивного мовлення (словниковий запас збіднений, побудова речень порушена, розповідь не зовсім логічна, з одно- чи двослівних речень).

Стан координації в системі “око – рука” досліджувався на основі гри „Лабіринт”. Дитина повинна була знайти вихід з лабіринту за допомогою руки та очей. У ході виконання завдання, показуючи обраний шлях указкою, потрібно вказати кінцевий результат (назвати, хто в якій хатинці живе).

Далі пропонувалося обвести олівцем на папері контури таких предметів: груша, яблуко, грибок, хвиля.

Критерії оцінювання: точність і плавність виконання рухів, правильність відповіді. Зверталася також увага на кількість зіскакувань руки з лінії.

Обсяг зорового сприймання визначався за кількістю виділених об'єктів в малюнках-нісенітницях, малюнках з множиною контурів (зображення круга, квадрата, трикутника, 3-5 тварин, що накладені один на одного). Дитина повинна була назвати або показати фігури, знайти тварин, яких вона побачила.

Критерії оцінювання: повний, частковий, незначний або відсутній обсяг сприйнятих фігур чи інших зображень.

Під час виконання всіх завдань проводилося спостереження за вмінням дитини слухати вчителя, розуміти його мовлення, концентрувати увагу на виконанні завдання; запам'ятовувати словесний матеріал, завдання, інструкції.

На основі узагальнення результатів усіх завдань визначався рівень розвитку навчально значущих функцій за наступними еталонами:

I рівень – дитина має сформовані фонематичні процеси, достатній для виконання завдання словниковий запас; вміє складати речення і розповідь; граматично правильно будує речення, вживає доцільні мовленнєві звороти; має точність і плавність координації системою “око – рука”, хоча при виконанні тесту „Лабіринт” може бути 1-2 зіскакування з лінії; має повний обсяг зорового сприймання;

II рівень – фонематичні процеси недостатньо сформовані, неправильно вимовляє окремі слова; спостерігаються труднощі у побудові розгорнутих речень; використовує найпростіші мовленнєві звороти; є незначні порушення в системі “око – рука”, частковий обсяг зорового сприймання;

III рівень – фонематичні процеси низького рівня, словниковий запас дуже бідний, вживає одно-, двослівні речення; граматично неправильно будує речення, зв'язне мовлення відсутнє, прагне відтворити подію жестами або мімікою; немає плавності і точності в системі “око – рука”; обсяг зорового сприймання невеликий.

Далі вивчався рівень розвитку у дитини пізнавальних процесів: розумових операцій аналізу і синтезу, порівняння, узагальнення; уявлень про предмети довкілля; пам'яті; уваги.

Методика проведення дослідження

Аналіз і синтез перевірявся таким чином:

а) дитині пропонувалося розглянути малюнки пір року і пояснити, яку пору року зображено, вказавши суттєві ознаки кожної з них;

б) подібне ж завдання виконувалося на основі загадок про пори року: Наприклад: “Невидимка ходить в гаї, всі дерева роздягає” (Осінь);

в) потім визначити, з яких дерев пред'явлені листочки (каштан, клен, тополя, береза). Зверталася увага на вміння розпізнавати рослини за істотними ознаками (листя, квіти, плоди тощо);

г) виключення „зайвого” слова з рядка слів, наприклад: *морква, буряк, яблуко, картопля*. Обґрунтувати, чому вилучене слово „зайве”.

Стимульний матеріал: серія малюнків про пори року, листя дерев; загадки; картки із написаними рядами слів.

Критерії оцінювання: дитина самостійно виконує завдання, успішно аналізує та розрізняє предмети, правильно пояснює, – у неї достатньо сформовані аналіз та синтез; припускається помилок, завдання виконує частково, – аналіз та синтез сформовані недостатньо; має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги, – несформованість аналізу та синтезу.

Дослідження процесу порівняння включало виконання таких завдань:

- знайти відмінні та спільні ознаки між об'єктами (*вороною та горобцем, ромашкою і трояндою*);
- порівняти за розміром, формою, кольором деталі конструктора;
- порівняти за функціональним призначенням голку та ножиці, стіл та ліжко.

Під час демонстрації малюнків та фігур конструктора увага школярів зверталася на наявність відмінностей, не називаючи їх. Пропонувалося самостійно знайти їх і назвати. В разі невдачі надавалася допомога в знаходженні однієї або кількох розбіжностей та пропонувалося діяти далі за цим зразком.

Стимульний матеріал: малюнки (на одних – ворона та горобчик, на інших – ромашка та троянда); набір „Лего-конструктора”, який містить деталі, що відрізняються однією або кількома ознаками (кольором, кольором і формою, розміром).

Критерії оцінювання: рівень виконання завдання: самостійно, з допомогою чи не виконала.

Узагальнення перевірялося таким чином:

а) дитині пропонувалися малюнки диких тварин (зайчика, лисиці, ведмедя, вовка), дерев (берези, ялинки, тополі, каштану), посуду (тарілки, ложки, виделки, чашки), одягу (плаття, сорочки, штанів, спідниці, светра, шарфа), меблів, транспорту, овочів, фруктів тощо. Потрібно було об'єднати предмети в певну групу і назвати узагальнюючим словом – дикі тварини (або звірі), свійські (домашні) тварини, одяг, дерева, посуд, меблі, транспорт, овочі, фрукти тощо;

б) дитина повинна була завершити перелік слів-назв предметів і узагальнити спільною назвою:

Чоботи, черевики, сандалі... – це (взуття).

Яблуко, груша, слива... – це (фрукти) тощо.

Критерії оцінювання: якщо дитина правильно і самостійно класифікувала предмети, успішно виконала узагальнення – у неї достатньо сформовані узагальнення; припускається помилок, завдання виконує частково, з допомогою – узагальнення сформовані недостатньо; не здійснює узагальнення, має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги – несформованість узагальнень.

Уявлення про предмети досліджувалося методом опитування.

Завдання :

а) дати чітке визначення речей, якими користується: стіл, ніж, ліжко та ін.;

б) впізнати предмет за названими ознаками, обґрунтувавши свою відповідь. Відповідь дослівно фіксувалася.

Наприклад: “Маленький, біленький,

По лісочку плиг-плиг!

По сніжочку тик-тик!” Хто це? (Зайчик).

“Хто в лісі зимою холодною
ходить злий та голодний?” (Вовк).

Стимульний матеріал: малюнки предметів домашнього оточення, диких та свійських тварин, птахів, овочів, фруктів, дерев, різних видів транспорту.

Оцінювання: дитина правильно назвала предмети домашнього оточення та їх призначення; пояснення дає у формі речень – отже уявлення про предмети достатньо сформовані; якщо робить помилки у назвах, пояснення виконує частково – уявлення про предмети сформовані частково; якщо самостійно не виконує жодного із завдань, робить багато помилок навіть при наданій допомозі – уявлення про предмети недостатньо сформовані.

Концентрація уваги вивчалась у процесі виконання двох завдань:

- 1) серед трьох однакових за візерунком квадратів і одного квадрату, який має кілька відмінностей візерунка, знайти той, який відрізняється від інших;
- 2) розглянути пару малюнків, які містять 10 розбіжностей, якнайшвидше їх назвати.

Стимульний матеріал: 4 квадрати з візерунками, один з яких відрізняється від трьох інших; два малюнки із зображенням казкового героя, які містять 10 розбіжностей.

Критерії оцінювання: правильно знаходить розбіжності, відразу починає шукати і називати їх – високий рівень концентрації уваги; виконати завдання може лише частково, розбіжності називає неповно, потребує підказок дорослого – концентрація уваги незначна; правильно не виконує жодного завдання – концентрація уваги на низькому рівні.

Пам'ять. Визначалися типи пам'яті, які домінували у дитини: зорова, слухова, рухова, змістова, короткочасна.

Зорова пам'ять

1) Розглянути малюнок, на якому зображено 10 звірів у зоопарку. Перерахувати їх спільно з учителем. Через 10-15 секунд по пам'яті назвати якнайбільшу кількість запам'ятованих назв звірів.

2) Впродовж 10 секунд роздивитись і назвати кольори 7-ми кружечків (червоного, зеленого, жовтого, чорного, синього, білого, рожевого кольорів). Потім кружечки прибиралися, а дитина мала відтворити демонстровані кольори.

3) Розглянути 10 малюнків із зображенням фруктів (яблуко, груша, слива, вишня, виноград, апельсин, лимон, абрикос, банан, ананас), запам'ятати їх, а потім відтворити по пам'яті.

Допомога: При невдалому виконанні завдання повторюється ще раз. Акцентується увага на тих предметах, які школяр не назвав при першій спробі.

Критерії оцінювання: пригадує 7-10 назв – зорова пам'ять має високий рівень розвитку; 5-7 – середній, 1-4 – низький.

Слухова пам'ять

1) Пропонувалося пригадати і сказати, що можна почути у своїй кімнаті (дитина мала пригадати шуми і звуки, які вона чує кожного дня).

2) Проба на запам'ятовування 10 слів (за О.Р.Лурія). Зачитуються слова, які підібрані таким чином, що між ними важко встановити Будь-які змістові зв'язки. Дитина повинна пригадати всі почуті слова і назвати їх. Допускалося 3 проби. Перед кожною вчитель зачитував слова. На виконання завдання відводилося 5 хвилин.

Стимульний матеріал: записані на листку слова та таблиця, в якій фіксуються названі дитиною слова.

<i>м'яч</i>	<i>булка</i>	<i>сонце</i>	<i>кіт</i>	<i>стіл</i>
<i>пальто</i>	<i>сестра</i>	<i>гора</i>	<i>кімната</i>	<i>пилка</i>

Критерії оцінювання: відтворено 8-10 слів – добре розвинена слухова пам'ять; 5-7 слів – слухова пам'ять розвинена недостатньо; 1-4 слова – слухова пам'ять знаходиться на етапі становлення.

Короткочасна пам'ять

Дитині давалася інструкція: “Ти любиш слухати розповіді? Зараз я тобі розповім одну історію про двох товаришів, а ти намагайся добре її запам'ятати, щоб найточніше переказати. Нічого не пропускай і не додавай. Слухай: „Йшли лісом два товариша. Раптом на них вискочив ведмідь. Один почав тікати, виліз на дерево і заховався, а другий залишився на дорозі. Ведмідь підійшов до нього, понюхав і відійшов. Коли ведмідь пішов, перший зліз з дерева і почав сміятися:

– Ну, що тобі ведмідь сказав ?

– А він мені сказав, що справжній друг свого товариша у біді не залишає”. (Текст містив 6 фрагментів).

Критерії оцінювання: достатньо повне відтворення прослуханого – добре розвинена короткочасна пам’ять; відтворення з пропуском багатьох фрагментів – недостатньо розвинута; пригадує окремі фрагменти, плутає події – короткочасна пам’ять не розвинена.

Рухова пам’ять

Учитель пропонував дитині виконати певні рухи і запам’ятати їх послідовність: руки – вперед, руки – вгору, руки – за голову, руки – вниз. Виконуються спільно з учителем, а потім дитина має відтворити їх у тій же послідовності.

Критерій оцінювання: відтворено правильну послідовність рухів – рухова пам’ять розвинена, неправильна послідовність – погано розвинена.

Змістова пам’ять

Пропонувалося повторити фрази в будь-якому порядку:

- у лісі ростуть ягоди та гриби;
- мама і тато люблять своїх дітей;
- діти прийшли до школи;
- узимку холодно;
- дорогою їде машина.

Критерій оцінювання: правильне відтворення 4-5 фраз – змістова пам’ять добре розвинена; 3-х фраз – недостатньо розвинена, 0-2 – погано розвинена.

Усі показники узагальнювалися і визначався рівень розвитку **пізнавальних процесів** дитини за наступними еталонами.

I рівень (достатній) – діти успішно називають всі предмети та їх призначення, пояснення дають у формі речень; уявлення про предмети добре сформовані; мають власні судження, які висловлюють у формі розгорнутих речень. Правильно порівнюють предмети, добре виконують узагальнення. Легко розпізнають об’єкти за суттєвими ознаками та виключають „зайві”, обґрунтовують свій вибір. При виконанні завдань виявляють зосередженість, цілеспрямованість, уміння оперувати широким колом об’єктів, що свідчить про

достатню сформованість у них перцептивних дій і відповідних розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення. Виявляють переважно стійкий інтерес до завдань, вміють сконцентруватися на значний період часу, сприймають вказівки з першого прослуховування. Висока здатність до научуваності виявляється в адекватному розумінні ситуації, швидкому сприйманні допомоги у вигляді підказки або зразка. Найчастіше при виконанні завдань у них домінує змістова пам'ять, добре розвинуті зорова та слухова пам'ять.

II рівень (середній) – мають поняття про предмети та події, але не завжди висловлюються у формі речень. Припускаються помилок при узагальненнях груп предметів; під час порівнянь не завжди оперують суттєвими відмінностями об'єктів. Як правило, роблять помилки у розпізнаванні об'єктів за суттєвими ознаками, не завжди виключають „зайвий” і пояснюють свій вибір. Однак здатні за допомогою виконувати розумові операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення. Їм властива уповільненість усіх етапів виконання завдань: триваліший час зорієнтовуються в наочному матеріалі, виявляють вагання у виборі рішення, чекають на підказку дорослого, але все ж таки спроможні самостійно виконати завдання. Незважаючи на труднощі осмислення умов завдань і практичного пошуку шляхів їх виконання, усвідомлюють зміст зразків і з допомогою дорослого успішно виконують завдання повторно або за аналогією. Їм важко концентрувати увагу на значний період часу, швидко втомлюються і відволікаються. Найчастіше під час виконання завдань у них домінує зорова та слухова пам'ять, рідше – рухова та змістова.

Отже, ці діти, маючи багато прогалин в пізнавальному розвитку, виявляють достатню научуваність за умов систематичної допомоги дорослого.

III рівень (низький) – діти мають значні труднощі під час виконання всіх завдань. Пізнавальна активність дуже низька, завдання навіть в ігровій формі їх мало зацікавлюють. Вони мають поверхові судження, на питання відповідають скуто. Мають надто обмежені поняття про предмети, виявляють труднощі у виконанні розумових операцій аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Погано усвідомлюють зміст інструкцій і зразків, потребують багатьох повторень (4-5 разів), або зовсім не сприймають їх. Безініціативні, легко відволікаються, не можуть сконцентрувати увагу на завданні, не вміють правильно запитувати або виявляють байдужість. Усі види пам'яті розвинуті слабо. Змістова пам'ять розвинена найгірше, трохи краще може бути розвинена зорова, рухова та слухова пам'ять.

Отже, ці діти мають значні прогалини пізнавального розвитку та потребують тривалої корекційно-розвивальної допомоги в процесі навчання. Розкриємо далі результати цього дослідження.

2.2. Аналіз стану пізнавальної активності молодших школярів в умовах «онлайн-формату» й «оф лайн-формату»

Спеціально проведені в ході дослідження завдання дали нам цінний діагностичний матеріал щодо психологічної підготовленості дітей до навчання. Результати досліджень представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Розподіл дітей за характером порушень та рівнем психологічної підготовленості

I. Характерні порушення психологічної підготовленості	Кількість дітей (у %), у яких виявлено порушення
Неспроможні мотивувати бажання	64,0
Відповідають на запитання скуто	72,0
Мають неадекватну поведінку	68,0
Мають труднощі у спілкуванні	74,0
Неправильно керують своїми емоціями	21,0
II. Рівень пізнавальної активності	
I рівень	6,0
II рівень	19,0
III рівень	75,0

Під час бесід з дітьми більшість опитуваних відповіли, що хочуть бути учнями, але лише 36% мотивували своє бажання. Наведемо кілька відповідей молодших школярів різних рівнів на запитання "Чому ти хочеш навчатися в

школі?": „Хочу стати програмістом і знати англійську мову, щоб вміти перекладати і читати іноземну літературу” (Ігор Б., I рівень); „Хочу вчитися, щоб вміти писати” (Іра С., II рівень); „Не знаю, не хочу” (Юля Ш., III рівень).

Утруднювалися у відповідях на запитання 72% дітей. 68% неадекватно реагували на запитання (виявляли агресивність, страх, тривогу, конфліктували).

Труднощі при спілкуванні з дорослим виникали у 74% дітей, що виявлялося у невмінні слухати, безініціативності, надмірній сором'язливості, залежності від батьків, невпевненості у своїх можливостях. 78% з них неправильно керували власними емоціями (виявляли надмірну збудженість, плаксивість, швидку зміну настрою).

Таким чином, до I рівня психологічної підготовленості до навчання віднесено 6% молодших школярів, до II – 19%, до III – 75%. Дітям II–III рівнів необхідні консультації з психологами та спеціальна психологічна підготовка до занять. Вчителі потребують продуктивних прийомів підтримки пізнавальної активності школярів.

Одним із важливих завдань вивчення психофізичного розвитку дитини молодшого шкільного віку є визначення рівня розвитку у неї навчально значущих функцій. До них віднесено розвиток фонематичних процесів, мови і мовлення, координацію в системі "око-рука", обсяг зорового сприймання.

Результати дослідження цих функцій вміщено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Розподіл молодших школярів за характером порушень та рівнем розвитку навчально значущих функцій

I. Характерні порушення навчально значущих функцій		Кількість дітей (у %), у яких виявлено порушення
Фонематичні процеси сформовані		21,0
Фонематичні процеси несформовані		79,0
Мова і мовлення з порушеннями		83,0
Мова і мовлення без порушень		17,0
Координація в системі "око-рука" порушена		92,0
Координація в системі "око-рука" без порушень		8,0
Обсяг зорового сприймання	повний	13,0
	частковий	39,0

	незначний	48,0
II. Рівень пізнавальної активності		
I рівень		8,0
II рівень		16,0
III рівень		76,0

Як бачимо, серед молодших школярів сформовані фонематичні процеси мають 21%; у 79% вони несформовані. В останньому випадку близькі за звучанням звуки, наприклад, свистячі і шиплячі, тверді і м'які, дзвінки і глухі, діти плутають. Наприклад, коли вчитель вимовляє слова, типу *косо* – *коза*, *суп* – *зуб*, *шапка* – *сапка*, молодші школярі не диференціюють близькі за звучанням звуки *с* - *з*, *с* - *ш*, тому роблять помилки і в написанні цих слів на слух.

Результати констатуючого дослідження пізнавальних процесів молодших школярів дозволили визначити у кожної дитини рівень сформованості розумових операцій, уявлень про навколишній світ, підтвердили недостатню спеціальну організацію освітнього процесу, засобів, методів навчання стосовно врахування неоднорідності контингенту, психофізичних особливостей, здібностей кожної дитини.

Проаналізуємо наведені в таблиці 2.3 результати.

Таблиця 2.3

Розподіл молодших школярів за характером порушень та рівнем пізнавального розвитку

I. Показники пізнавального розвитку		Кількість дітей (у %)
Аналіз та синтез	Виконують самостійно	19,0
	З допомогою	13,0
	Не виконують	67,0
Порівняння	Виконують самостійно	15,0
	З допомогою та запитаннями	25,0
	Не виконують	60,0
Узагальнення	Виконують самостійно	14,0
	З допомогою	23,0
	Не виконують	64,0
Уявлення про предмети	Достатні	14,0
	Часткові	27,0
	Незначні	59,0
Концентрація	Висока	14,0

уваги	Незначна	32,0
	Низька	54,0
Пам'ять	Зорова	19,0
	Слухова	18,0
	Короткочасна	26,0
	Рухова	19,0
	Змістова	15,0
II. Рівні пізнавальної активності		
I рівень		15,0
II рівень		19,0
III рівень		66,0

Про те, як володіють молодші школярі *аналізом та синтезом* (чи можуть скласти ціле із часток, розкласти ціле на частини), свідчать наступні результати експерименту: 14% дітей виконали завдання вірно; 19% мали певні труднощі у визначенні за малюнками пір року, відгадуванні загадок, помилялися при розпізнаванні рослин за істотною ознакою (листя), при виключенні „зайвого” слова в рядку; 67% припускалися серйозних помилок або зовсім не виконали завдань. Це може стати загрозою неуспішності учня з навчальних предметів.

Завдання на *порівняння* успішно виконало 15% опитаних, 25% – з допомогою вчителя. Решта 60% мала значні утруднення: не знаходила відмінних і спільних ознак предметів, не здійснювала порівняння за розміром, формою, кольором (деталей конструктора, функціонального призначення голки та ножиць, стола та ліжка). Це свідчить про низький рівень підготовленості молодших школярів до порівняння предметів, явищ, або про знижену научуваність, що призводить до низької успішності у засвоєнні навчального матеріалу, недостатнє використання вчителем продуктивних прийомів підтримки пізнавальної активності молодших школярів.

У результаті вивчення стану такої розумової операції, як *узагальнення*, ми отримали наступні дані. Самостійно завершують перелік назв предметів і узагальнюють їх спільною назвою – 13% молодших школярів. Більшість дітей виконала завдання за аналогією після того, як експериментатор демонстрував спосіб узагальнень, підказуючи дитині хід виконання завдання. Виконали завдання з допомогою вчителя – 23%, не справились із завданням – 64% дітей. Вони не змогли навіть з допомогою вчителя узагальнити однорідні предмети

(одяг, меблі, транспорт, овочі, фрукти тощо). Це може призвести до труднощів узагальнення нового навчального матеріалу, низької успішності дитини.

Уявлення про предмети діти обґрунтовують по-різному: 14% дають чіткі, адекватні пояснення, які висловлюють у формі речень; спроможні виконати завдання лише з допомогою вчителя – 27% молодших школярів; 59% дітей мають низьку сформованість уявлень. Такий стан у досліджуваних молодших школярів можна пояснити їх обмеженою предметно-практичною діяльністю та відсутністю цілеспрямованої допомоги дорослих .

При визначенні рівня *концентрації уваги* на виконанні завдання було виявлено, що 14% дітей легко виконали завдання. Ці діти правильно знаходили розбіжності, швидко переключались з одного завдання на інше, мали високий рівень концентрації уваги. Інша група (32%) виконала завдання частково, з допомогою вчителя, розбіжності називала неповно, потребувала підказок дорослого, мала незначну концентрацію уваги. Більша частина молодших школярів (54%) легко відволікалась, не змогла правильно виконати жодного завдання через низький рівень концентрації уваги. Це говорить про те, що більшість дітей потребує розвитку та тренування цього процесу.

Вивчаючи *стан пам'яті*, ми прагнули з'ясувати, які типи пам'яті у дітей домінують. Результати досліджень засвідчили, що добре розвинену зорову пам'ять мають 19% опитаних, слухову – 18%, короткочасну – 26%, рухову – 19%, змістову – 15%. Ці результати говорять про невідповідність більшості молодших школярів до відтворення інформації, потребу у постійному розвитку й тренуванні всіх компонентів пам'яті (особливо збереження та відтворення інформації).

У більшості дітей виявлено одночасно декілька типів домінуючої пам'яті. Наприклад: Юля Ш. має добре розвинену зорову і слухову пам'ять. Вона швидко по пам'яті називала 10 звірів, зображених на малюнку; відтворила кольори, називала запам'ятовані фрукти у повному обсязі, не потребувала допомоги вчителя. У Тані Б. краще розвинені змістова, рухова, зорова пам'ять. Дівчинка правильно відтворила слова, повторила скоромовки, виконала серію вказаних рухів у правильній послідовності. Таким чином, знаючи особливості

пам'яті та причини недорозвитку, можна ефективно спрямувати навчальний процес, спираючись на добре розвинуті системи, корегуючи всі інші. Однак більшість учителів не мають чітких уявлень про можливості своїх учнів та продуктивні прийоми підтримки їх пізнавальної активності.

Підводячи підсумки вивчення розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів, можна констатувати кілька їх рівнів.

До I (достатнього) рівня віднесено 15% опитуваних. Це діти, які мають власні усвідомлені судження. Свої пояснення про предмети вони висловлюють у формі поширених речень. Спроможні зробити узагальнення, вміють аналізувати і порівнювати предмети; у них висока концентрація уваги, швидка научуваність; домінує змістова пам'ять поряд із розвиненими зоровою, слуховою, короткочасною та руховою.

Молодших школярів, яких віднесено **до II (середнього) рівня**, – 19%. Характерним для цієї групи є те, що діти недостатньо усвідомлюють завдання, вимагають допомоги у вигляді зразка як орієнтиру, постійно потребують стимулювання активності з боку експериментатора. Спроможні виконати завдання лише за цих умов. Вони можуть відволікатися і мають недостатній самоконтроль своєї діяльності. У цієї групи дітей найгірше розвинена змістова пам'ять, інші типи пам'яті (зорова, слухова) можуть домінувати. Отже, ця категорія дітей потребує спеціальних методів, прийомів від вчителя для виконання завдань інтелектуального плану.

Низький III рівень був виявлений у 66% молодших школярів. Вони характеризуються пасивністю та байдужим ставленням до завдань. Їхні судження поверхові, немає чітких уявлень про предмети через те, що не навчені аналізувати, порівнювати, узагальнювати; мають надто повільний темп научуваності, бо легко відволікаються, важко концентрують увагу на конкретному завданні, не виявляють інтересу до виконання завдання; змістова пам'ять розвинена дуже слабо, хоча може домінувати зорова, рухова та слухова. Як правило, у них неадекватна поведінка, що виявляється у неслухняності по відношенню до дорослого та батьків, агресивності, негативізму. Можуть переважати негативні емоційні реакції: крик, плач,

переляк. Причинами таких станів можуть бути психічні розлади. Ці діти потребують особливої уваги, спеціальної організації освітнього процесу з урахуванням збережених систем інтелектуального розвитку.

Результати констатуючого дослідження дали змогу визначити не тільки загальні тенденції розвитку молодших школярів, а й рівні індивідуального розвитку (табл.2.4.).

Таблиця 2.4

Розподіл молодших школярів за рівнями індивідуального розвитку

Показники	Кількість дітей у %, віднесених до наступних рівнів:		
	I рівень, достатній	II рівень, середній	III рівень, низький
Психологічна підготовленість	6,0	19,0	75,0
Розвиток навчально значущих функцій	8,0	16,0	76,0
Розвиток пізнавальної активності	15,0	19,0	66,0

Разом з тим дослідженням встановлено, що кожна має певні можливості щодо підвищення свого інтелектуального рівня за умов надання їй комплексної кваліфікованої допомоги, вмілого стимулювання пізнавальної активності, опори в навчальній роботі на збережені психічні процеси та аналізатори.

Висновки до другого розділу

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дозволив зробити наступні висновки:

В цілому I рівень з основних показників індивідуального розвитку має незначна кількість молодших школярів. Лише 6% – добре сформовану психологічну підготовку до навчально-пізнавальної активності, що виявляється у бажанні бути учнем, адекватній та організованій поведінці, вмінні спілкуватися з дорослим, долати труднощі, керувати емоціями; 8% має достатньо розвинені навчально значущі функції, а саме: сформованість

фонематичних уявлень, мову і мовлення без порушень, чітку координацію в системі „око-рука”, повний обсяг зорового сприймання; 15% – достатній рівень розвитку пізнавальної активності, тобто мають власні усвідомлені судження; здатні до аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення, високу концентрацію уваги, швидко навчаюваність, добре розвинену словесно-логічну пам'ять поряд із іншими.

До II (середнього) рівня віднесено 19% – за психологічною підготовленістю, 16% – за розвитком навчально значущих функцій, 19% – за розвитком пізнавальних процесів. Діти з таким рівнем мають відставання у фізичному розвитку, підготовці руки до письма, психологічній підготовленості. Щодо пізнавальної активності, то виявлено недорозвиток усіх параметрів через певні недоробки практиків.

Найбільшу кількість дітей віднесено до III рівня за основними показниками, зокрема: 75% – за психологічною підготовленістю, 76% – за розвитком навчально значущих функцій, 66% – за розвитком пізнавальної активності.

Отримані результати дозволяють більш досконало розкрити характерні особливості конкретної дитини, її можливості та певні закономірності розвитку. Зокрема, рівні індивідуального розвитку за вищевказаними показниками (табл. 2.4) виявляються в більшості випадків неоднозначними. Це засвідчує, що не всі можливості дитини реалізовано і має місце дуже значний потенціал розвитку.

Отже, отримані нами результати виявили неоднорідність контингенту молодших школярів. Вони мають поєднання різних порушень рухової, пізнавальної, мовленнєвої сфер розвитку.

РОЗДІЛ 3

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА УМОВИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

3.1. Розробка та впровадження програми розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання

Констатувальний етап нашого дослідження дозволив виявити характерні загальні особливості індивідуального молодших школярів. Аналіз цих результатів засвідчив неоднорідність складу учнів.

Після детального вивчення особливостей молодших школярів, визначення рівнів їхньої пізнавальної активності, було розроблено програму розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання, після застосування якої проведено *спеціальне тестування* експериментальних і контрольних груп, співставлення результатів якого могло свідчити про обсяг та якість засвоєного кожним з них навчального матеріалу.

Програма розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання.

Розвиток сенсорних функцій. Одним з важливих завдань є розвиток сенсорної діяльності школярів, який цілеспрямовано формує вищі психічні функції – мислення, мовлення, пам'ять та ін. Тому роботу з молодшими школярами було спрямовано на вдосконалення кінестетичного, слухового, зорового сприймання, розвиток просторових та часових уявлень. Удосконалення сенсорної діяльності стає базою для подальшого формування чуттєвого пізнання (вміння бачити, чути, відчувати на дотик тощо). Розкриємо детальніше сутність методики.

Розвиток зорового сприймання. Методика передбачала спеціальну роботу з поліпшення стану моторного апарату очей. Вона здійснювалася під час виконання завдань на диференціацію предметів за зовнішніми ознаками: кольором, формою, розміром, кількістю, якістю, просторовим взаєморозташуванням тощо. Школяра навчали співвідносити предмети (букви,

цифри, фігури, природничий матеріал) із зразками-еталонами. Тому в ході всього навчального процесу важливим завданням було формування в школярів еталонних уявлень про форми, розміри, колір предметів тощо.

Розвиток фонематичних процесів є важливою умовою навчання молодших школярів грамоти. Тому особлива увага в ході експериментального навчання зверталася на розвиток фонематичного сприймання, фонетичних уявлень, навичок слухового контролю. Під час розвитку фонематичного слуху діти вправлялися спершу в розрізненні контрастних за звучанням слів (*жук – риба, горіх – цукерка, лимон – яблуко*), потім менш контрастних (*коза – береза, коса – колеса, бочка – качка*) і зрештою тих, які відрізняються за звучанням однією фонемою (*мишка – миска, кит – кіт, дід – лід*) тощо. Здійснювалася слухова диференціація дзвінких-глухих, твердих-м'яких, свистячих-шиплячих звуків. З цією метою використовувалися завдання: „Підніми руку, якщо почуєш потрібний звук”, „Повтори склади”, „Покажи малюнок, предмет, іграшку, в назві яких чуєш потрібний звук” та ін., а також наступні види завдань: визначити звук на фоні слова; визначити місце звука в слові (на початку, в середині, в кінці); визначити в слові послідовність звуків; скласти слово із даних складів; придумати слова на заданий звук та багато інших.

Для розвитку слухових уявлень та довільної уваги застосовувалося прослуховування коротких за обсягом пісень, казок, віршів, оповідань. При цьому використовувалися музичні інструменти для відчуття ритму і довготи звуків, тембру, контрасту голосу. Ці засоби в системі розвивальних вправ були спрямовані на фонетичний та фонематичний розвиток дітей.

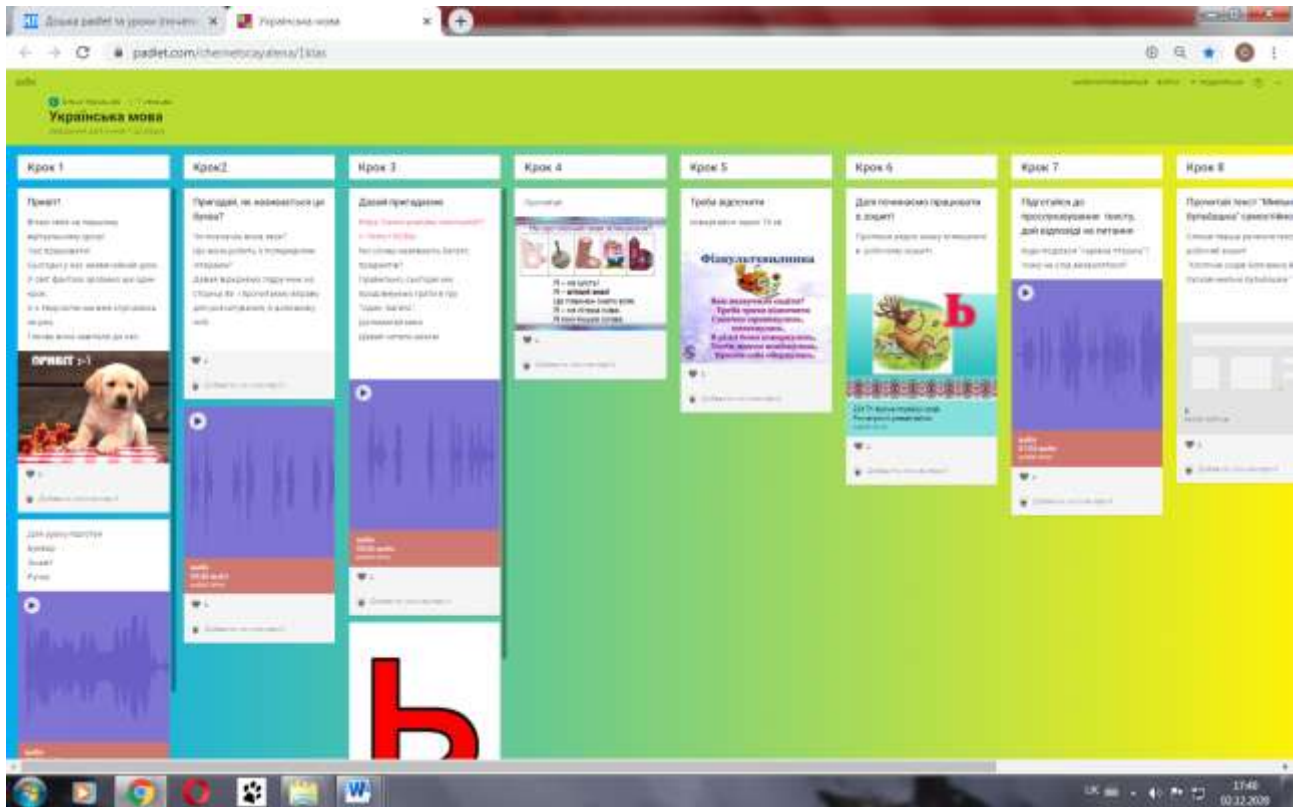

Рис. 3.1. Приклад завдань дистанційного формату

Розширення знань про навколишнє середовище. Враховуючи рівень інтелектуального розвитку школярів, методика передбачала послідовну підтримку пізнавальних інтересів і потреб, формування вміння спостерігати за навколишнім середовищем. Робота включала систематичне збагачення знань, уявлень про природні явища, рослинний і тваринний світ, працю людей, суспільні події тощо, розвиток уміння порівнювати, розпізнавати, узагальнювати, оцінювати. Для цього застосовувалися різноманітні засоби підтримки позитивного настрою та мотивації, наприклад:

- використання під час спостережень тих предметів і явищ, до яких учень виявляє найбільший інтерес;
- обговорення тієї чи іншої ситуації, яка привертає увагу дитини;
- закріплення активного та пасивного словника;
- активізація спроб узагальнення вивченого тощо.

У багатьох дітей недостатньо розвинені цілеспрямована увага, пам'ять, через що їхні знання про навколишню дійсність формувалися на основі яскравих чуттєвих уявлень за наступною тематикою: „Моя родина”; „Предмети

оточення”(одяг, посуд, меблі, транспорт, продукти, іграшки); „Колір предметів”; „Форма та величина”; „Тваринний і рослинний світ”; „Пори року, місяці, дні тижня”; „Професії” тощо. В ході навчального процесу дітей навчали порівнювати спостережувані об’єкти за різними якостями та ознаками з тим, щоб закріплювалися причинно-наслідкові зв’язки між предметами та явищами навколишнього середовища. На заняттях діти словесно обґрунтовували певні доступні закономірності спостережуваних явищ, відповідали на запитання: Чому? У чому різниця? Навіщо? Що спільного? Чим відрізняються? тощо.

Отож, процес ознайомлення з навколишнім середовищем включав не лише розширення світогляду, але й розвиток мисленнєвих операцій, пізнавальної активності, збагачення пасивного і активного словникового запасу, сприяння поліпшенню психофізичного стану.

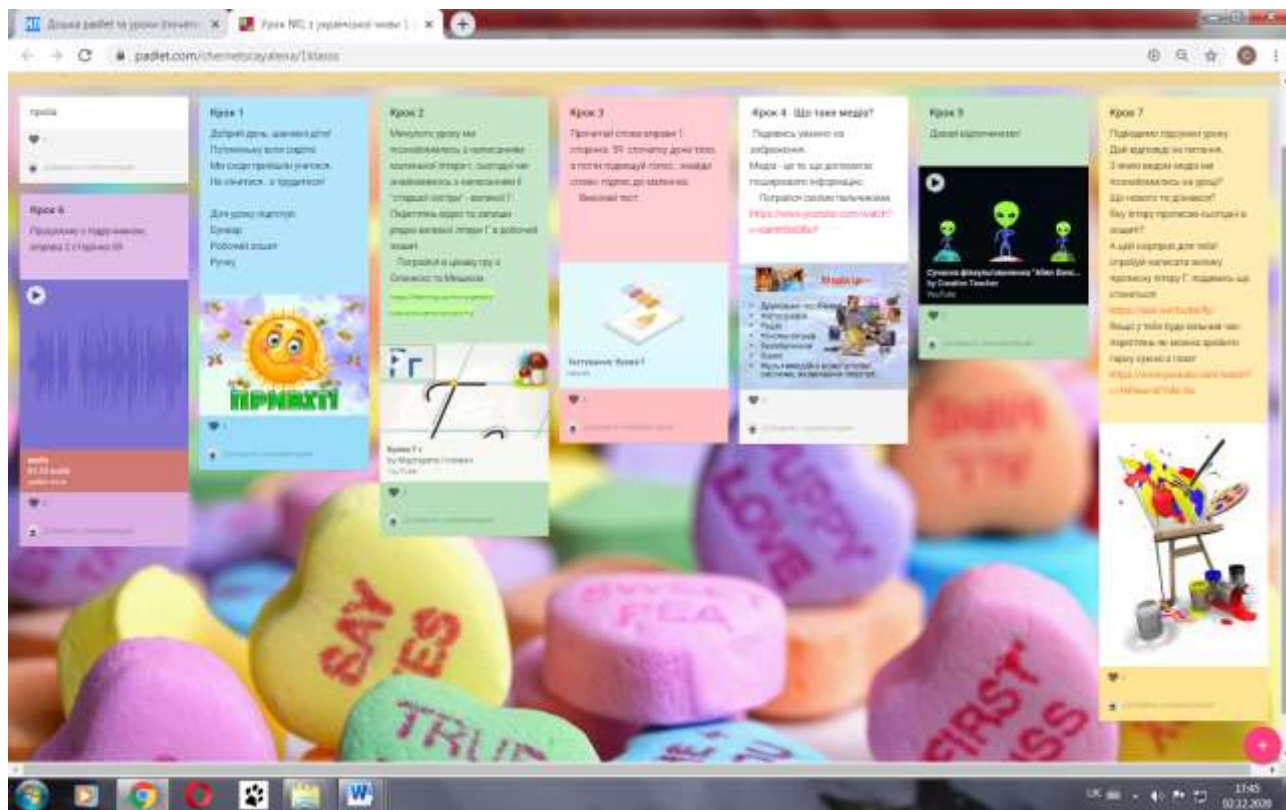

Рис. 3.2. Приклад завдань дистанційного формату

Розвиток пізнавальної активності. Пізнавальна активність молодших школярів формувалася, насамперед, у процесі ознайомлення з навколишнім середовищем. Саме у діяльності удосконалюються всі пізнавальні процеси, відбувається інтелектуальний розвиток дитини.

У розвитку пізнавальної активності важливе значення належить предметним діям, в процесі здійснення яких увага молодшого школярацілеспрямовується на суттєві ознаки предметів. Як відомо, пізнавальний розвиток дитини значною мірою залежить від особливостей концентрації уваги, сприймання та запам'ятовування отриманої інформації. У зв'язку з цим у процесі впливу на поліпшення концентрації уваги молодших школярів виклад програмного матеріалу відбувався завершеними порціями, включав ігрові моменти та різноманітні стимули (дидактичні ігри, змагальні умови виконання завдань та інші) для підтримки позитивної мотивації. Під час дидактичних ігор діти систематизували й закріплювали свої знання про різні ознаки предметів, встановлювали взаємозв'язки між ними, просторові, часові та інші співвідношення, тим самим опановуючи загальні поняття, збагачуючи словниковий запас. Для гри на уроці відводилося не більше 4–5 хвилин з тим, щоб вона не втомлювала дитину. Ігри використовувалися й як засіб психологічної підготовки дітей до заняття, і як засіб відпочинку після напруженої праці. Таким чином гра сприяла доцільній організації навчальної активності молодших школярів .

Застосування дидактичних ігор супроводжувалося необхідною кількістю малюнків, таблиць, карток, різних іграшок, предметів тощо. Ці матеріали мали привабливий вигляд з точки зору кольорової гамми, образності, чіткості, точної відповідності реальним об'єктам. При цьому створювалася атмосфера не лише зацікавленості, а й психічного стану задоволення, ненапруженості.

3.2.Ефективністьпрограмирозвиткупізнавальноїактивностімолодших школярів за умовидистанційноїформинавчання

Експериментальну групу (ЕГ) становило 30 молодших школярів, контрольну (КГ) – 30 молодших школярівгімназії-інтернату № 13 м. Києва першого класу віком 6-7 років.

За методикою було вивчено динаміку індивідуального розвитку молодших школярів на різних етапах навчальної роботи, а також проведено

повторне обстеження молодших школярів після експериментального навчання. Співставлення результатів вивчення індивідуального розвитку молодших школярів експериментальної групи засвідчили, що у переважної більшості з них поліпшилися показники індивідуального розвитку (табл. 3.1).

Як бачимо з таблиці 3.1, кількість дітей з числа експериментальної групи, які мають порушення загальної моторики. В молодших школярів значно поліпшилась координація рухів, у більшості сформовано рівновагу на робочому місці, виправилася постава. Зменшилися прояви насильницьких рухів голови, рук, плечей, гримас обличчя тощо, які особливо посилювалися під час хвилювання, неочікуваного звернення до дитини, а також намаганнях обов'язково виконати ту чи іншу дію.

Таблиця 3.1

Розподіл дітей експериментальної та контрольної груп за характером порушень та рівнем індивідуального розвитку

I. Характер порушень	Кількість дітей (у%), у яких виявлено порушення на різних етапах експериментального навчання					
	початковий		основний		заключний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Порушення загальної моторики	89,0	87,0	48,0	63,0	21,0	51,0
Розлади стереогнозу і дрібної моторики	82,0	81,0	45,0	66,0	18,0	50,0
Розлади мовленнєвої моторики	83,0	82,0	43,0	64,0	18,0	49,0
II. За рівнями розвитку						
I рівень (достатній)	2,0	2,0	11,0	4,0	19,0	7,0
II рівень (середній)	12,0	14,0	45,0	18,0	63,0	42,0
III рівень (низький)	86,0	84,0	44,0	64,0	18,0	51,0

Обстеження стану дрібної моторики показало, що на основному етапі кількість молодших школярів з цими розладами зменшилась з 82% до 45% (в контрольній групі – з 81% до 66%), на заключному – до 18% (в контрольній групі – до 50%). Діти значно краще виконували завдання, пов'язані з використанням мозаїки, пірамідок, паперу, оскільки точнішими стали функції захоплення і утримання предметів, співвіднесення м'язових зусиль з руховим

завданням, виконання потрібних операцій. Це було наслідком більш розвинутої хапальної функції кисті, що й забезпечило опанування ними навичкою письма.

Значно поліпшилася мовленнєва моторика молодших школярів. Як засвідчило наше дослідження, на основному етапі кількість молодших школярів експериментальної групи, які мали ці порушення, зменшилась з 83% до 43% (в контрольній групі – 82% до 64%), на заключному – до 18% (в контрольній групі – до 49%). Мовлення дітей в цілому стало чіткішим і зрозумілішим. Покращилась рухливість органів артикуляційного апарату – язика та губ. Під час занять молодші школярі легко виконували такі завдання, як зробити язичок "голочкою", показати ним "маятник", облизати кінчиком язика верхню губу та інші. Вони навчилися виконувати вправи самостійно, без механічної допомоги. Правильно вибрані і систематично застосовувані логопедичні вправи скоригували наявні порушення, значно розширили можливості мовленнєвої моторики, чого повною мірою не спостерігалось в контрольній групі.

Кількість молодших школярів достатнього рівня в експериментальній групі зростає від 2% (на початковому) до 19% (на заключному етапі); середнього рівня – від 12% до 63%; від 86% до 18% зменшилась кількість молодших школярів з низьким рівнем фізичного та моторного розвитку. В контрольній групі – відповідно від 2% до 7%; від 14% до 42%; від 84% до 54%. Суттєве покращення показників виконання дітьми експериментальної групи діагностичних завдань вказує на значні потенційні можливості їхньої пізнавальної активності, які успішно реалізувалися в умовах дистанційної організації педагогічної роботи з ними.

Наступним показником успішності навчання було дослідження результативності **психологічної підготовленості** молодших школярів до навчання. Результати вивчення представлено в таблиці 3.2.

Результати засвідчують, що впродовж експериментального навчання в молодших школярів поступово підвищувався інтерес до навчання: мотивація підвищилась у 32% (в контрольній групі – у 10%), у 52% (в контрольній групі – у 26%) молодших школярів. Під час бесід з дітьми всі опитувані відповідали, що хочуть бути учнями, більшість мотивувала своє бажання тим, що „Цікаво

вчитися” (Таня П.), „Подобається вивчати окремі предмети” (Максим Д.), „Щоб після закінчення школи продовжити навчання і знайти цікаву роботу”(Олег Р.). На 56% зменшилась кількість молодших школярів, які відповідали на запитання скуто (в контрольній групі – на 27%); на 53% – кількість дітей, які мали прояви неадекватної поведінки (в контрольній групі – на 38%); на 57% – тих, хто мав труднощі у спілкуванні (в контрольній групі – на 27%); на 55% – тих, хто не міг керувати своїми емоціями (в контрольній групі – на 27%). До I рівня психологічної підготовленості до навчання в кінцевому результаті було віднесено 41% молодших школярів, до II – 33%, до III – 16%. В контрольній групі – відповідно 21%; 36%; 43%.

Таблиця 3.2

Вплив дистанційного навчання на поліпшення психологічної підготовленості молодших школярів експериментальної та контрольної груп

I. Характерні психологічні порушення	Кількість дітей (у%), у яких виявлено порушення на різних етапах навчання					
	початковий		основний		заключний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Не мотивують бажання	64,0	62,0	31,0	52,0	12,0	36,0
Відповідають на запитання скуто	72,0	70,0	38,0	61,0	16,0	43,0
Мають неадекватну поведінку	68,0	69,0	41,0	52,0	15,0	31,0
Мають труднощі у спілкуванні	74,0	73,0	37,0	63,0	17,0	46,0
Неправильно керують емоціями	71,0	70,0	35,0	59,0	16,0	43,0
II. Рівні підготовленості						
I рівень (достатній)	6,0	7,0	23,0	12,0	41,0	21,0
II рівень (середній)	19,0	19,0	41,0	27,0	33,0	36,0
III рівень (низький)	75,0	74,0	36,0	61,0	16,0	43,0

Діти II–III рівнів потребували подальшої допомоги психологів, спеціальної психологічної підготовки до занять.

Отже, можна відзначити позитивний вплив засобів організаційних форм навчання на покращення в цілому психологічної готовності молодших школярів.

Одним із важливих показників підготовленості дитини до навчання є рівень сформованості у неї *навчально значущих функцій* (фонематичних процесів, мовлення, координації в системі „око-рука”, зорового сприймання) як основи для опанування знань і умінь з основ наук та невід'ємної частини інтелектуального розвитку молодших школярів. Результати досліджень представлено в таблиці 3.3.

Аналіз засвідчив, що до I рівня віднесено 32% молодших школярів; до II – 37%; до III – 31 %. В контрольній групі – відповідно 16%; 22%; 62%. Кількість дітей, віднесених до I рівня, становила 51%, (в контрольній групі – 19%), II – 39% (в контрольній групі – 33%), III – 10% (в контрольній групі – 48%). У значної кількості дітей (67%) покращився розвиток фонематичних уявлень, у 72% – мовлення, у 70% – координація в системі "око-рука"; у 77% – обсяг зорового сприймання. Зупинимось конкретніше на кожному з показників.

Кількість дітей, у яких були сформовані фонематичні процеси, становила – 89% (в контрольній групі – 64%). Однак 11% молодших школярів експериментальної групи і 64% контрольної все ще мали труднощі у розрізненні близьких за звучанням звуків, наприклад, свистячих і шиплячих, твердих і м'яких, дзвінких і глухих приголосних.

Таблиця 3.3

Вплив дистанційного навчання на покращення навчально значущих функцій молодших школярів експериментальної та контрольної груп

I. Характерні порушення навчально значущих функцій	Кількість дітей (у%), у яких виявлено порушення					
	початковий		основний		заключний	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Порушення фонематичних процесів	78,0	73,0	31,0	48,0	11,0	36,0
Мова і мовлення з порушеннями	82,0	82,0	32,0	67,0	10,0	44,0
Порушення координації в системі "око-рука"	79,0	77,0	32,0	69,0	9,0	47,0
Розлади зорового сприймання	87,0	85,0	31,0	62,0	10,0	46,0
II. Рівні сформованості функцій						
I рівень (достатній)	8,0	9,0	32,0	16,0	51,0	19,0
II рівень (середній)	13,0	13,0	37,0	22,0	39,0	33,0
III рівень (низький)	79,0	78,0	31,0	62,0	10,0	48,0

Аналіз мовлення дітей експериментальної групи підтверджує можливість позитивної динаміки їх розвитку. Кількість молодших школярів, які страждають різними порушеннями усного і писемного мовлення, зменшилась на 72% (в контрольній групі – відповідно на 15% і 38%). Позитивним змінам сприяло застосування комплексної логопедичної допомоги в усуненні вад звуковимови та мовленнєвого недорозвитку, підтримка пізнавальної активності молодших школярів експериментальної групи, залучення батьків до роботи.

Аналіз результатів дистанційного навчання засвідчив, що у 70% обстежених дітей (в контрольній групі – у 32%) поліпшилася координованість рухів руки та ока під час роботи з предметом, що в кінцевому результаті сприяло опануванню графічних і практичних навичок. Однак у 9% молодших школярів експериментальної групи і 47% молодших школярів контрольної групи ще залишилися значні проблеми. Дітям важко стежити по рядку під час читання тексту, за переміщуваними предметами, рухами власної руки під час письма та малювання.

Обсяг зорового сприймання покращився у 77% (в контрольній групі – у 39%) молодших школярів. Це є наслідком цілеспрямованої рухової функції очей, розвитку вміння фіксувати погляд на предметі.

Отже, внаслідок спеціальної роботи до I рівня розвитку навчально важливих функцій в результаті експериментального навчання було віднесено 51% молодших школярів, до II – 39%, до III – 10% молодших школярів (в контрольній групі відповідно – 19%, 33%, 48%).

Важливим завданням експериментального навчання було прослідкувати динаміку **пізнавального розвитку** кожної дитини. Результати формувального експерименту свідчать в цілому про позитивну динаміку сформованості мисленнєвих операцій, знань та уявлень про навколишній світ у кожної дитини під впливом методики (табл. 3.4).

Підтвердилася необхідність спеціальної організації освітнього процесу, вибору доступних засобів та методів навчання з відзначенням неоднорідності контингенту молодших школярів певної групи, індивідуальних особливостей та рівня здібностей кожної дитини.

Проаналізуємо наведені таблиці 3.4 результати експериментального навчання. Про те, як діти навчилися володіти синтезом та аналізом (складання цілого з частин, визначення складу того чи іншого цілого), свідчать наступні результати: 48% (в контрольній групі – 23%) дітей виконали завдання вірно; 47% (в контрольній групі – 43%) – мали певні труднощі (неправильно визначали пори року на малюнках, не відгадували загадок навіть за допомогою вчителя, помилялися при розпізнаванні рослин за істотною ознакою (листя, плодами); 5% в контрольній групі – 34%) – припустилися серйозних помилок або зовсім не виконали завдань.

Завдання на порівняння успішно виконало 49% (в контрольній групі – 22%) опитаних. 45% (в контрольній групі – 47%) молодших школярів порівнювали предмети за допомогою вчителя, однак у 6% (в контрольній групі – 31%) залишалися труднощі у визначенні ознак (неправильно називали відмінні ознаки).

Таблиця 3.4

Вплив дистанційного навчання на поліпшення пізнавального розвитку молодших школярів

I. Показники рівня пізнавального розвитку		Кількість дітей (у%), у яких виявлено показники					
		початковий		основний		заклучний	
		Е.Г.	К.Г.	Е.Г.	К.Г.	Е.Г.	К.Г.
Аналіз та синтез	Здійснюють	14,0	15,0	31,0	23,0	48,0	23,0
	З допомогою	19,0	20,0	40,0	32,0	47,0	43,0
	Не здійснюють	67,0	65,0	29,0	45,0	5,0	34,0
Порівняння	Самостійне	15,0	16,0	32,0	36,0	49,0	22,0
	З допомогою	25,0	25,0	39,0	22,0	45,0	47,0
	Не здійснюють	60,0	59,0	29,0	42,0	6,0	31,0
Узагальнення	Самостійне	13,0	14,0	34,0	21,0	49,0	25,0
	За допомогою	23,0	24,0	38,0	36,0	46,0	48,0
	Не здійснюють	64,0	62,0	28,0	43,0	5,0	27,0
Уявлення про предмети, явища	Достатні	14,0	14,0	32,0	18,0	48,0	26,0
	Часткові	27,0	26,0	39,0	36,0	46,0	49,0
	Незначні	59,0	60,0	29,0	46,0	6,0	35,0
Концентрація уваги	Висока	14,0	15,0	35,0	17,0	41,0	25,0
	Незначна	32,0	32,0	36,0	39,0	50,0	48,0
	Низька	54,0	53,0	29,0	44,0	9,0	27,0

Пам'ять	Зорова	19,0	19,0	33,0	19,0	54,0	28,0
	Слухова	18,0	20,0	32,0	18,0	56,0	26,0
	Короткочасна	26,0	27,0	39,0	18,0	49,0	38,0
	Моторна	19,0	19,0	31,0	17,0	53,0	39,0
	Змістова	15,0	16,0	32,0	19,0	46,0	29,0
II. Рівні пізнавальної активності							
I рівень (достатній)		15,0	16,0	32,0	19,0	48,0	25,0
II рівень (середній)		19,0	19,0	39,0	40,0	46,0	48,0
III рівень (низький)		66,0	65,0	29,0	41,0	6,0	27,0

У результаті вивчення такої розумової операції як узагальнення, ми отримали наступні дані: самостійно завершують перелік назв предметів і узагальнюють їх спільною назвою – 49% молодших школярів (в контрольній групі – 25%); 46% (в контрольній групі – 48%) дітей виконали завдання за аналогією після того, як експериментатор демонстрував спосіб виконання, підказуючи дитині хід його виконання. Допускали значні помилки навіть з наданою допомогою – 5% (в контрольній групі – 27%) дітей (плутали фрукти і овочі, диких і домашніх тварин, посуд і меблі тощо).

Результати вивчення в молодших школярів уявлень про предмети констатують наступне: у 48% (в контрольній групі – 26%) молодших школярів вони стали чіткішими, з адекватним поясненням, формулюються у вигляді фраз; 46% (в контрольній групі – 49%) спроможні виконати завдання лише за допомоги вчителя. Дітей, у яких зовсім були відсутні уявлення, після дистанційного навчання не виявлено, в той час як на початковому етапі їх було 6% (в контрольній групі – 35%).

При визначенні рівня концентрації уваги на виконанні завдання було виявлено, що 41% (в контрольній групі – 25%) молодших школярів самостійно концентрували увагу, 50% (в контрольній групі – 48%) виконали завдання частково з допомогою. Труднощі спостерігалися у 9% (в контрольній групі – 27%) молодших школярів (не знаходили розбіжності на малюнках, відмінностей у візерунках).

Добре розвинену зорову пам'ять мали 54% (в контрольній групі – 28%) піддослідних, слухову – 56% (в контрольній групі – 36%), короткочасну – 49% (в контрольній групі – 38%), рухову – 53% (в контрольній групі – 39%),

змістову – 46% (в контрольній групі – 29%). Ці результати свідчать про позитивну динаміку розвитку молодших школярів, однак насторожує те, що змістова пам'ять домінує у меншій половині молодших школярів.

Підсумовуючи отримані результати, відзначимо, що під впливом дистанційного навчання на заключному етапі до I рівня пізнавальної активності віднесено 48% (в контрольній групі – 25%) молодших школярів, до II – 46% (в контрольній групі – 48%), до III – 6% (в контрольній групі – 27%).

Таким чином, прослідковується позитивна динаміка розвитку всіх пізнавальних процесів у дітей експериментальної групи, які навчалися в школі, що підтверджує ефективність заходів та дотримання організаційно-педагогічних умов їх навчання.

3.3. Практичні рекомендації для вчителів щодо розвитку пізнавальної активності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання

Педагогічний семінар на тему: Активізація пізнавальної активності та мисленнєвої діяльності молодших школярів за умови дистанційної форми навчання

Питання для обговорення:

1. Мисленнєва діяльність дітей молодшого шкільного віку.
2. Розвиток пізнавальної активності в процесі дистанційної форми навчання.

Мета. Показати педагогам важливість розвитку пізнавальної активності у дітей молодшого шкільного віку, проаналізувати особливості продуктивного (розвиваючого) навчання.

1. Увага педагогів зосереджувалася на тому, що розвиток пізнавальної активності у дітей молодшого шкільного віку відбувається не лише в іграх, на прогулянках, в процесі спілкування дитини, а й на заняттях, під час виконання ними мисленнєвих завдань за допомогою правильної мотивації, оскільки навчання є провідною діяльністю дитини в школі.

В процесі семінару увага акцентувалася на прийомах та методах мотивації та стимуляції мисленнєвих здібностей молодших школярів: проблемні ситуації (досліди-експерименти), цікаві аналогії, пізнавальні ігри, змагання (інтелектуальна естафета). Зазначалося, що створення проблемних ситуацій висуває наступні дидактичні завдання:

1) привернути увагу дитини, розвинути у неї пізнавальну активність та інші мотиви мисленнєвої діяльності;

2) поставити дитину перед таким пізнавальним утрудненням, продовження якого активізувало б мисленнєву діяльність;

3) допомогти дитині визначити в пізнавальній задачі, запитанні основну проблему і намітити план пошуку шляхів виходу із проблемних ситуацій;

4) спонукати дитину до активної пошукової, експериментальної діяльності;

5) допомогти дитині визначити і вказати напрямок пошуку найбільш раціонального шляху виходу із проблемної ситуації.

Поради щодо створення проблемних ситуацій:

- ситуація має бути доступною для розуміння дитини (сформульована у зрозумілих термінах);

- доступність природність висунутої проблемної ситуації;

- формулювання має зацікавити дитину (підбір словесного оформлення має здійснюватися з урахуванням емоційності та образності дитячого мислення);

- варіанти можливого виходу із запропонованої ситуації можуть складатися з: самостійного прийняття рішення, можливої сторонньої допомоги, небажання приймати рішення, власного способу.

Нами були запропоновані приклади проблемних ситуацій для педагогів, з якими їм доводиться мати справу у освітньому процесі:

1) У Івана (6 років) не виходить виконати завдання „4-й зайвий”:

- Запропонуєте виконати більш легкий варіант.

- Попросите назвати одним словом всі предмети.

- Покажете відповідь і поясните рішення, потім повторите завдання.

• Свій варіант: _____

2) Дітям часто ставлять запитання: „Де буде котитися м'яч довше – по траві чи по асфальту? Як дізнатися в який бік дме вітер та ін.” Яку властивість мислення формують у дітей такі питання:

• Порівняння.

• Рефлексивність.

• Гнучкість.

• Свій варіант: _____

3) Під час занять деякі діти викрикують з місця:

• Заохочуєте вступ із вами у діалог.

• Підвищуєте голос.

• Робите паузу.

• Свій варіант: _____

4) Ви підготували до заняття ігри-ломиголівки з паличками, але на початку заняття виявили, що майже у половини групи дітей відсутні лічильні палички:

• Проведете інше заняття, у вас завжди є запасний варіант.

• Запропонуєте дітям замість паличок – кольорові олівці.

• Проведете те ж саме заняття, але без ігор-ломиголівок.

• Свій варіант: _____

2. У контексті другого питання з педагогами проводилася консультація з поставленої проблеми.

Ведучий (психолог-експериментатор): „Ми звикли, що процес навчання молодших школярів будується за принципом „повторюй за мною”. Іншими словами, успішним, а відповідно і розумним, вважається та дитина, яка може відтворити почуте від вчителя. Але у даному випадку у дитини задіяна пам'ять, а не мислення. Це репродуктивне навчання.

Інакше відбувається процес засвоєння знань при продуктивному, або розвиваючому, навчанні. В даному випадку дитина сама здобуває знання, сама знаходить відповіді на поставлені запитання. Переваги такого навчання очевидні.

При репродуктивному навчанні дитина оволодіває певним набором алгоритмів (схем) розв'язання тих чи інших завдань. При зіткненні з новою, нестандартною задачею дитина опиняється безпомічною, не знає, як вчинити. Більше того, будь-які знання з часом стають застарілими. І якщо знову не навчати дитину, в подальшому він виявиться нездатним як у професійному, так і в особистісному плані. Результати такої нездатності ми зустрічаємо скрізь: із змінами економічної ситуації багато людей не знають, що їм робити, як адаптуватися до нового життя.

За умови ж продуктивного навчання, стикаючись з новою проблемою, людина може використовувати свої уміння у пошуках рішення. Відповідно, поява нової проблеми стає для неї не глухим кутом, а способом продовжити свою освіту. Такі люди здатні до нестандартних, творчих рішень поставлених завдань, вони виявляються у запиті сучасного суспільства.

Одним із завдань виховання є створення умов для розвитку пізнавальної активності дитини. А щоб підтримати і розвинути пізнавальну активність, необхідно опиратися на пізнавальний інтерес дітей. Не даремно дітей часто називають „чомусиками”: вони все хочуть знати, все спробувати власними руками. І дуже важливо нашими дорослими „правильними” відповідями не загасити цей вогник допитливості, цікавості! Під час проведення таких занять необхідно ставити перед дітьми проблему, яку вони зможуть вирішити самостійно, використовуючи свій минулий досвід. Слід так формулювати запитання, щоб діти могли висловлювати свою думку, а не просто повторити раніше почуте. Це можуть бути такі запитання: „А що, якби?..”, „Чому?”. Також слід частіше повторювати дітям: „Як ти гадаєш?”, „Запропонуй свій варіант...” тощо.

3. У контексті третього питання педагогам пропонувалося проаналізувати відвідані відкриті заняття за наведеною нижче схемою:

1. Які прийоми були спрямовані на розвиток пізнавальної активності?
2. Доведіть, що до занять були включені всі процеси пізнавального інтересу (інтелектуальні, емоційні, регулятивні, творчі).
3. Яка роль вчителя у розвитку пізнавальної активності у дітей?

4. Ваша думка про місце пізнавальних занять в навчальному закладі.

У результаті аналізу можна зробити наступні висновки: важливо в молодшому шкільному віці навчити дітей „здобувати” знання самостійно і оперувати ними; цього можна досягти за умови використання проблемного навчання, завдяки якому розвивається самостійність мислення, формується пізнавальна активність.

Семінар для батьків на тему: Розвиток пізнавальної активності та мислення у молодших школярів

Питання для обговорення:

1. Дитяче „Чому?” та розвиток мислення молодшого школяра.
2. Активізація батьків в процесі розвитку мисленневих здібностей їх дітей.
3. Пізнавальна активність молодшого школяра.

1. У контексті першого питання пропонувалася міні-лекція психолога:

„Мислення дитини молодшого шкільного віку характеризується образністю та емоційністю, тому необхідно розвивати у неї „інтелектуальні емоції”. Пізнавальний інтерес зазвичай поєднується із загальною допитливістю, цікавістю і свідчить про розвиток активності, розмаїття інтелектуальних емоцій. У дітей це проявляється у: запитаннях до дорослого, прагненні за власною ініціативою приймати участь в індивідуальній та груповій пізнавальній активності, умінні переносити раніше набуті знання в нові ситуації. Формування пізнавальної активності є одним з основних методів активізації мисленневої діяльності дітей молодшого шкільного віку. Тому необхідно розвивати мотиваційну основу мисленневих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

2. В контексті другого питання ми запропонували приклади проблемних ситуацій для батьків, їх малечі, які можна використати у якості творчих домашніх завдань для сумісної діяльності з дітьми.

Було зауважено, що в процесі розвитку мисленневих здібностей дитини важливим є урахування морального боку формування особистості. Саме це

необхідно враховувати при створенні проблемних ситуацій, де дитині, (батькам) необхідно відреагувати на ситуацію, зробити моральний вибір, усвідомити свою поведінку.

Для батьків:

1) Виконуючи завдання у спеціальному розвиваючому зошиті, Ваш малюк постійно піднімається, відволікається, бігає за іграшкою. Ваші дії:

- Підвищую голос, пояснюю дитині, що їй це необхідно для підготовки до школи.

- Ставлю іграшку на стіл і пропоную показати дитині, як треба займатися.

- Відкладаю заняття у зошиті, пропоную трішки пограти, а потім продовжити.

- Свій варіант: _____

2) Ви купили нову гру-ломиголівку (пазли, конструктор). Після чергової невдачі дитина кидає гру, промовляючи, що вона нецікава. Ви:

- Примушуєте скласти гру.

- Попросите повторити.

- Заспокоїте її: „Нічого, купимо іншу.”

- Свій варіант: _____

3) Що для Вас є головним у готовності дитини до школи?:

- Уміння читати.

- Бажання йти до школи.

- Прояв допитливості, інтересу до оточуючого світу.

- Свій варіант: _____

4) Ваша дитина раптом заявила, що не хоче йти до школи. Ваше ставлення до цього:

- Треба, то треба. Мене в дитинстві про це ніхто не запитував.

- Розпитаю її про причини небажання, поясню, що вона не права.

- Відповім: „Ну, ні, так ні!” Не буду квапити, поспостерігаю за нею. У подальших бесідах буду розповідати про позитивний бік навчання у школі.

- Свій варіант: _____

Для дітей 6 років:

1) На прогулянці Олексій з Миколою побилися:

- Вступлюся за когось із них.
- Покличу вчителя.
- Думаю, що вони самі розберуться.

2) У нашу групу прийшов новий хлопчик (дівчинка):

- Чудово. Буде новий друг (подружка).
- Нажаль. У нас і так багато діток.
- Мені однаково.

3) Ти погано виконав завдання на занятті:

- Так буває завжди.
- Наступного разу вийде.
- Ну й нічого.

4) На занятті у тебе не виходить вирішувати приклади:

- Перестанеш виконувати це завдання.
- Покличеш вчителя.
- Заплачеш.

По закінченні проводилося обговорення ситуацій, заслуховувалися відповіді батьків, обмін досвідом.

3. У контексті третього питання пропонувалася доповідь психолога про розвиток пізнавальної активності. Зазначалося, що пізнавальна активність виступає показником сформованості самооцінки у молодших школярів. Чим більше рівень розвитку пізнавальної активності, тим більш адекватна самооцінка, вищий рівень її розвитку (дитина прагне дізнатися щось нове, спокійно ставиться до невдач, намагається самостійно долати труднощі).

Формування пізнавальної активності є завданням не лише вчителів та психолога навчального закладу. На потребу у пізнанні впливає безліч факторів, серед яких провідне місце займає сімейне виховання.

Найбільш загальними показниками пізнавальної активності дитини є:

- зосередженість, концентрація уваги на темі, предметі, що вивчається (зацікавленість дитини можна визначити за тишею, що супроводжує процес вивчення, дослідження чогось);

- дитина за власної ініціативи звертається до тієї чи іншої галузі знань; прагне дізнатися більше, приймати участь у дискусії;
- позитивні емоційні переживання при подоланні труднощів у діяльності;
- емоційні прояви (зацікавлені міміка, жести).

Батькам пропонується декілька розвивальних ігор для занять з дітьми в домашніх умовах: „Зашифруй казку”, „Ломиголівка з паличками”, „Продовж ряд предметів”, „Домалюй фігуру”.

Висновки до третього розділу

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що застосування індивідуальної методики при підготовці дітей до навчання і в процесі початкового навчання забезпечило якісну картину навчальних досягнень молодших школярів. Про це свідчать досить високі показники їх індивідуального розвитку.

Спрямованість на постійну підтримку пізнавальної активності та реалізацію збережених можливостей відображалась у змісті індивідуальної роботи.

На основі аналізу психологічних особливостей молодших школярів було означено основні напрями роботи при навчанні, які визначалися в наступному:

– комплексне обстеження старших молодших школярів фахівцями, що забезпечує вчасне виявлення порушень, визначених ними труднощів у навчанні та вірний варіант змісту індивідуальної програми;

– супровід молодших школярів фахівцями;

– вчасне виявлення і перебудова несприятливих обставин розвитку молодших школярів запобігає прояву навчальних труднощів;

– застосування сучасних інноваційних технологій сприяє поліпшенню навчання молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження дає можливість зробити наступні **висновки:**

1. Здійснивши теоретичний аналіз проблеми навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у психологічній науці, було визначено пізнавальну діяльність молодших школярів як сукупність чинників: сприйняття, мислення і практичної діяльності. Активна позиція молодших школярів в пізнанні нового матеріалу і вміння вчителя керувати цією діяльністю займають важливе місце в процесі навчання. У процесі виконання мисленнєвих завдань на їх успішне розв'язання впливали зацікавленість, допитливість дитини, її позитивний емоційний фон, самостійність, впевненість. З аналізу психологічних досліджень ми з'ясували, що представлені вище прояви визначаються науковцями як показники пізнавальної активності.

2. Пізнавальна активність – діяльний стан особистості, яка характеризується прагненням до навчання, розумової напруги і прояву вольових зусиль в процесі оволодіння знаннями. Найбільш загальними показниками пізнавальної активності дитини є: 1) зосередженість, концентрація уваги на даній діяльності; 2) ініціативність, прагнення дізнатися більше, прийняти участь у дискусії; 3) позитивні емоційні переживання у процесі подолання труднощів у діяльності; 4) емоційні прояви (зацікавлені міміка і жести). Пізнавальна активність дітей визначається як споріднена з допитливістю, в якій також відбивається потреба у нових знаннях і їх цілеспрямований пошук. Пізнавальна активність є реалізацією цієї потреби у вигляді орієнтовно-пошукової діяльності – пізнання і засвоєння нової інформації, яка здійснюється у зовнішньому (плані дій) і у внутрішньому (мисленнєвому) плані.

Система дистанційного навчання являє собою комплекс програмно-методичних засобів навчання, заснованих на сучасних Інтернет-технологіях і методиках освіти на базі комп'ютерних навчальних програм і тестових систем. Дистанційні технології підвищують ефективність навчання, дозволяючи

оперативно реагувати на зміни, що відбуваються в сучасній освіті, організувати навчання на основі системно-діяльнісного підходу.

3. Керуючись вище зазначеними положеннями психологів, ми визнали за доцільне провести дослідження по вивченню рівня розвитку пізнавальної активності як одного з основних засобів розумового розвитку, показника розвитку мислення.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дозволив зробити наступні висновки: до I рівня, достатнього, розвитку пізнавальної активності було віднесено 15,0% досліджуваних, до II рівня, середнього, – 19,0 % до III рівня, низького – 66,0%. Виявлені у констатувальному дослідженні рівні розвитку пізнавальної активності можна розглядати як діагностичну основу освітньої діяльності вчителя, вибору для молодших школярів адекватних засобів психолого-педагогічної та профілактичної допомоги.

Результати проведеного дослідження дають змогу виділити й конкретизувати три важливі блоки організаційно-педагогічних умов забезпечення пізнавального розвитку молодших школярів: **організаційний блок; дидактичний блок; дистанційний блок.**

Методика була спрямована на комплексну допомогу молодшим школярам в ліквідації виявлених недоліків індивідуального розвитку та якісному засвоєнні навчального матеріалу. При цьому використовувались пристосовані особистісно орієнтовані технології. Застосовувані засоби впливу мали варіанти у залежності від виявлених показників кожного молодшого школяра.

Застосування дистанційної методики в процесі навчання забезпечило якіснішу картину навчальних досягнень молодших школярів. Про це свідчать досить високі показники їх психомоторного, психологічного, інтелектуального розвитку. У результаті вивчення такої розумової операції як узагальнення, ми отримали наступні дані: самостійно завершують перелік назв предметів і узагальнюють їх спільною назвою – 49% молодших школярів (в контрольній групі – 25%); 46% (в контрольній групі – 48%) дітей виконали завдання за аналогією. Результати вивчення в молодших школярів уявлень про предмети

констатують наступне: у 48% (в контрольній групі – 26%) молодших школярів вони стали чіткішими, з адекватним поясненням, формулюються у вигляді фраз; 46% (в контрольній групі – 49%) спроможні виконати завдання лише за допомоги вчителя. Дітей, у яких зовсім були відсутні уявлення, після дистанційного навчання не виявлено, в той час як на початковому етапі їх було 6%(в контрольній групі – 35%). При визначенні рівня концентрації уваги на виконанні завдання було виявлено, що 41% (в контрольній групі – 25%) молодших школярів самостійно концентрували увагу, 50% (в контрольній групі – 48%) виконали завдання частково з допомогою. Труднощі спостерігалися у 9% (в контрольній групі – 27%) молодших школярів (не знаходили розбіжності на малюнках, відмінностей у візерунках). Добре розвинену зорову пам'ять мали 54% (в контрольній групі – 28%) піддослідних, слухову – 56% (в контрольній групі – 36%), короткочасну – 49% (в контрольній групі – 38%), рухову – 53% (в контрольній групі – 39%), змістову – 46% (в контрольній групі – 29%). Ці результати свідчать про позитивну динаміку розвитку молодших школярів. Зокрема, у молодших школярів значно розвинулися пізнавальні процеси (сприймання, увага, пам'ять, мислення, мовлення), з'явилися вмотивовані ставлення до навчально-практичної діяльності, сформувалися вольові зусилля, а також усвідомлення дітьми своїх можливостей, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

4. Підсумовуючи отримані результати, відзначимо, що під впливом дистанційного навчання на заключному етапі до I рівня пізнавальної активності віднесено 48% (в контрольній групі – 25%) молодших школярів, до II – 46% (в контрольній групі – 48%), до III – 6% (в контрольній групі – 27%).

Експериментально доведено, що визначені дистанційні умови розвитку пізнавальної активності молодших школярів повинні включати комплексну психологічну та педагогічну підтримку дітям, які потребують такого навчання впродовж всієї початкової ланки та на подальших етапах. Впровадження цих умов у практику роботи вчителів з дітьми засвідчило результативність їх реалізації.

Отже, успішна організація розвитку пізнавальної активності старших молодших школярів зумовлюється змістом їх навчання і вихованням з урахуванням їх індивідуальних особливостей, адаптації державних вимог до їх можливостей, а також забезпеченням організаційних, дидактичних умов. Вони включали гнучку систему пристосування навчальних програм до індивідуальних можливостей кожного учня, варіантність різних методів, прийомів, видів індивідуальної роботи з дітьми, спеціальну організацію навчання, щоб забезпечити сприятливий ґрунт для отриманого позитивного навчального результату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексієнко С. Інноваційні технології навчання як засіб розвитку творчої активності учнів / С. Алексієнко // Шкільний світ. – 2010. – № 10. 25 с.
2. Антонова І. П. Індивідуальні особливості в мислительних процесах / І. П. Антонова // Почат. шк. – 2005. – № 3. С. 49–52.
3. Барташнікова І. А. Як визначити рівень розумового розвитку дитини? Діагностика готовності дітей до навчання в школі: тести для дітей 5–7 років / І. А. Барташнікова, О. О. Барташніков. – Тернопіль: Богдан, 1998. 84 с.
4. Баюрко Н. В. Формування пізнавального інтересу молодших школярів до природи як психолого-педагогічна проблема / Н. В. Баюрко, Т. В. Статнік // Materials of the XIV International scientific and practical Conference Proceedings of academic science – 2018, August 30 – September 7, 2018: Sheffield. Science and education LTD. P. 40-42.
5. Брежнєва О. Формування пізнавальної активності у молодших школярів / О. Брежнєва // Початкова школа. – 1998. – № 2. С. 12-15.
6. Великий термінологічний словник сучасної української мови. – К.: ВТФ "Перун", 2003. С. 228.
7. Вікторенко І. Формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі організації їхнього спілкування з батьками: дис... на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.09 / І. Вікторенко. – Слов'янськ, 2002. 180 с.
8. Выготский Л. С. Развитие личности и мировоззрения ребенка / Л. С. Выготский // Психология личности: кн. в 2 т. Т. 2. – Самара: Бахрах, 1999. 397 с.
9. Годовикова Д. Б. Форма общения со взрослыми как фактор развития познавательной активности ребенка / Д. Б. Годовикова // Общение и развитие психики. – 2006. – № 5. С. 96–106.
10. Гомоляко Д. О. Умови оптимізації пізнавальної активності дітей 6(7) років засобами пошуково-дослідницької діяльності / Д. О. Гомоляко. – Ніжин, 2019. 103 с.

11. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986. – 239 с.
12. Данилов М. А. Воспитание у школьников познавательной активности в процессе обучения // Педагогика. – 1991. – № 8. – С. 33.
13. Демидова Ю. О. Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності / Ю.О. Демидова // Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2007. – С. 76-79.
14. Детская психодиагностика и профориентация / ред.-сост. Л. Ф. Столярченко. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 384 с.
15. Довгаль О. Г. Розвиток пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку в різних видах діяльності / О.Г. Довгаль // Інститут проблем виховання АПН України. – Київ, 2019. – С. 58-64.
16. Дуднік Ю. С., Дудник Ю. С., Левчук Н. В. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів // Проблеми педагогіки і психології. – 2018. – № 4. – С.27-35.
17. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности / А. К. Дусавицкий. – М.: Домпедагогика, 1996. – 208 с.
18. Заброцький М. Вікова психологія: навч. посіб. / М. Заброцький. – К.: МАУП, 1998. – 92 с.
19. Задесенець М.П. Вікові особливості розвитку дітей і формування особистості / М.В. Задесенець. – К., 1976. 145 с.
20. Зубкова Т. И. Формирование познавательной активности слабоуспевающих учащихся начальных классов: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т. И. Зубкова. – Екатеринбург, 1993. – 24 с.
21. Ильин В. С. Формирование личности школьника: целостный процесс / В. С. Ильин. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с.
22. Калошин В.Ф. Пошукова активність – основа творчості / В.Ф. Калошин // Обдарована дитина. – 2001. – № 3. – С. 2-5.

23. Коллективная учебно-познавательная деятельность школьников / под ред. И. Первина. – М.: Педагогика, 2005. – 144 с.
24. Кононко О. Л. Самостійність як чинник становлення моральної позиції в дитинстві / О. Л. Кононко // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 12–24.
25. Котырло В.П., Дуткевич Т.В. Роль совместной деятельности в формировании познавательной активности дошкольников // Вопросы психологии. – 1991. – № 2. – С. 48-50.
26. Кравченко Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів на уроках української мови / Т. Кравченко. – Початкова школа. – 2001. – № 5. – С.12-15.
27. Красновский Э. А. Показатели в образовании / Э. А. Красновский // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2002. – № 5. – С. 53–57.
28. Ладивір С. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів / С. Ладивір // Початкова школа. – 2002. – № 10. – С. 4-7.
29. Ладивір С. О. Психолого-педагогічні умови розвитку інтелектуального потенціалу дитини / С. О. Ладивір // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. / за заг. ред. С. Д. Максименка, С. О. Ладивір; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К., 2006. – Т. 4, вип. 3. – С. 66–70.
30. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии / А. Н. Леонтьев. – М.: Смысл, 2001. – 511 с.
31. Лисина М. И. Развитие познавательной активности детей в ходе общения со взрослыми и сверстниками / М. И. Лисина // Вопр. психологии. – 1992. – № 6. – С. 19–34.
32. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність – засіб розвитку пізнавальної активності / І. Литвиненко // Початкова школа. – 2002. – № 4. – С. 22.
33. Лозова В.І. Позанавчальна пізнавальна діяльність та її вплив на формування особистості школяра / В.І. Лозова // Управління школою. – 2003. – № 10 (22). – С.16 – 22.

34. Лозовая В. Формирование познавательной активности школьников / В. Лозовая, Е. Камышанченко. – Белгород: БГУ, 2000. – 232 с.
35. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. – Київ: Травень, 2020. – 71 с.
36. Лупаренко С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку / С. Є. Лупаренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загаль. – 2009. – С. 284.
37. Максименко С. Общая психология / С. Максименко. – М.: Рефл-бук; К : Ваклер, 2000. – 528 с.
38. Мамажанов М. Исследование познавательной активности и особенностей самооценки учащихся начальных классов / М. Мамажанов. – М.: АПН, 1999. – 243 с.
39. Маркова А. Формирование мотивации учения: книга для учителя/ А. Маркова, Т. Матис, А. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
40. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби / М. Марусинець // Початкова школа. – 1999. – № 11-12. – С. 7-9.
41. Марцинковская Т. Д. История детской психологии: учебник для студентов пед. вузов / Т. Д. Марцинковская. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 272 с.
42. Махлах Е.С. Активность / Е.С. Махлах // Пед. энциклопедия. – 1995. – Т. 1. – С. 62.
43. Митник О. Пізнавальні завдання для розвитку здібностей особистості / О. Митник // Початкова школа. – 2001. – № 6. – С. 14-16.
44. Моторина Л. Н. Активизация познавательной деятельности младших школьников средствами межпредметной интеграции: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики»: – Майкоп, 2004. – 22 с.
45. Муковіз О.П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті: навчально-методичний посібник / О. П. Муковіз. – Умань: Візаві, 2018. – 128 с.
46. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку / Б. Мухацька. Краків: WN AP, 2000. – 318 с.

47. Назарець Л. М. Формування пізнавального інтересу учнів / Л. М. Назарець // Обдарована дитина: Науково-практичний освітньопопулярний журнал для педагогів, батьків та дітей. – 2009. – №4. – С.61-65.
48. Немов Р. С. Психологія: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3-х кн. / Р. С. Немов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. Кн. 3: Психодіагностика. Введение в наукопсихологическоеисследование с элементамиматематической статистики. – 2001. – 640 с.
49. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів / Л.Т. Ніколенко // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С.28.
50. Ноздрова О. П. Дидактична гра як засіб стимулювання пізнавальної активності учнів 6–7-річного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09. «Теорія навчання» / Ноздрова О. П.; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2008. – 22 с.
51. Пашнев Б. Вивчення пізнавальної діяльності учнів: опитувальник / Б. Пашнев // Психолог. – 2006. – №5 (лютий). – С. 18-22.
52. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
53. Петровский А. В. Психология / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – М.: Академия, 1998. – 502 с.
54. Поддьяков Н.Н. Очерки психического развития дошкольников. / Н. Н. Поддьяков. –М.: Просвещение-Альфа, 2012. - 341с.
55. Полат Е.С. Новыепедагогические и информационныетехнологии в системеобразования. – М., 2000.
56. Прихожан А. М. Нашидети. Познавательнаяактивность. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://psy. 1 september.ru/articlef.php?ID=200304307/](http://psy.1september.ru/articlef.php?ID=200304307/)
57. Прокопенко В.І. Освіта: традиції у сьогодні / В.І. Прокопенко // Наука і суспільство. – 1998 – № 5, 6. – С.56-59.
58. Прокопенко В.І. Підготовка дітей шостого року життя до навчально-пізнавальної діяльності у школі / В.І. Прокопенко // Наука і суспільство. –1998. – № 3, 4. – С. 25-28.

59. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424с.
60. Репкин В. В. Развивающее обучение: теория и практика. Статьи / В. В. Репкин, Н. В. Репкина. – Томск: „Пеленг”, 1997. – 288 с.
61. Савченко О.Я. Развитие познавательной самостоятельности младших школьников / О.Я. Савченко. – К.: Рад. шк. 1982. – 176 с.
62. Сапронов И. А. Познавательный интерес в структуре учебной мотивации младшего школьника / И. А. Сапронов // Проблемы педагогики и психологии. – 2008. – № 3. – С. 185-188.
63. Сапунова Л. А. Развитие познавательной активности учнів початкових класів у навчальному процесі // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 1. – С. 205-210.
64. Скрипченко О.В. Психолого-педагогічні основи навчання: Навчальний посібник для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів педагогічних та курсантів військових навчальних закладів / О.В. Скрипченко, О.С. Падалка, Л.О. Скрипченко. – К: Український Центр духовної культури, 2008. – 420 с.
65. Словник іншомовних слів. – К.: Наукова думка, – 2000. – 350с.
66. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей / Г. Смольникова // Початкове навчання. – 2013. – №3. – С.6-11.
67. Стадник Г. А. Психологічні особливості етапу розвитку пізнавальної активності в молодшому шкільному віці / Г. А. Стадник // Особистість і трансформаційні процеси у суспільстві. Психолого-педагогічні проблеми сучасної освіти: зб. наук. пр. – Х., 2009. – Ч. 3. – С. 149–151.
68. Стадник Г. О. Вивчення пізнавальної активності дітей / Г. О. Стадник // Дошкіль. виховання. – 1992. – № 9. – С. 6–8.
69. Терлецька Л. Г. Психологія дитинства: навч. посіб. / Л. Г. Терлецька. – К.: Главник, 2016. – 144 с.
70. Ткачук Т. А. Развитие познавательной активности детей дошкольного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. А. Ткачук. – К., 2004. – 21 с.

71. Ткачук Т. А. Спілкування з дорослим як детермінанта розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку / Т. А. Ткачук // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2014. – Т. 6, вип. 5. – С. 355–359.

72. Улятовська Є. А. Активізація самостійної пізнавальної діяльності учня як педагогічна проблема / Є. А. Улятовська // Вісник одеського інституту внутрішніх справ. – 1998. – № 1. – С. 137-141.

73. Шамова Т. Активізація учень школярів / Т. Шамова. – М.: Педагогіка, 1982. – 208 с.

74. Шамова Т. И. Избранное. – М.: Центральное издательство, 2004. – 320 с.

75. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в школі / О. А. Шевцова. – Х.: Вид. група «Основа», 2018. – 300 с.

76. Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність дитини / К. Щербакова // Національне виховання. – 2000. – № 11. – С. 8–9.

77. Щукина Г. И. Проблема познавательной потребности в педагогике / Г. И. Щукина. – М.: Педагогіка, 2001. – 351 с.

78. Щукина Г. Роль деятельности в учебном процессе / Г. Щукина. – М.: Просвещение, 1986. – 144 с.

79. Щукина Г. И. Проблемы формирования познавательных процессов учащихся / Г. И. Щукина. – М.: Педагогіка, 1998. – 203 с.

80. Щукина Г. И. Активізація познавальної діяльності учнів в учебном процессе: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. / Г. И. Щукина. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.

81. Эльконин Д. Психология игры / Д. Эльконин. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 360 с.

82. Эльконин, Д. Б. К
проблеме периодизации психологического развития в детском возрасте / Д. Б.
Эльконин // Вопросы психологии. – 2001. – № 4. – С. 6–20.

83. Юрченко О. Навчання через діалог і мотивацію до успіху / О.
Юрченко // Директор школи. – 2014. – № 4. – С. 54–59.

ДОДАТКИ

Додаток А

Протокол № 1

Результати констатувального обстеження молодших школярів

(П.І.Б.)

Особистісна і соціально-психологічна підготовленість до навчання.

Бажання бути учнем чи ні	Так	
	Ні	
Мотивація бажання чи небажання	Так	
	Ні	
Відповідає на запитання	Вільно	
	Скуто	
Поведінка	Адекватна	
	Неадекватна	
Уміння спілкуватися	Так	
	Ні	
Емоції дитини	Спокійна, врівноважена	
	Хвилюється	
	Емоційна	
	Сором'язлива	
	Незалежна від впливу	
Примітка	Вразлива	
Рівень		

Протокол № 2

Результати констатувального обстеження молодших школярів

(П.І.Б.)

Стан розвитку навчально значущих функцій

Стан фонематичних процесів	Достатньо сформовані	
	Не достатньо сформовані	
	Не сформовані	
Стан зв'язного мовлення	Розгорнуте	
	Повне	
	Неповне	
Стан координації в системі око-рука	Точність	
	Плавність	
	Кількість зіскакувань руки з лінії	
Обсяг зорового сприймання	Повний	
	Частковий	
	Незначний	
Уміння спілкуватися	Так	
	Ні	
Рівень		

Протокол № 3

Результати констатувального обстеження молодших школярів

(П.І.Б.)

Пізнавальний розвиток дитини

Аналіз та синтез	Виконують самостійно	
	З допомогою	
	Не виконують	
Порівняння	Виконують самостійно	
	З допомогою	
	Не виконують	
Узагальнення	Виконують самостійно	
	З допомогою	
	Не виконують	
Уявлення про предмети	Достатні	
	Часткові	
	Незначні	
Концентрація уваги	Висока	
	Незначна	
	Низька	
Пам'ять	Зорова	
	Слухова	
	Рухова	
	Короткочасна	
	Змістова	
Рівень		

Протокол пізнавальної активності дитини

Результати обстеження учня ___1___ класу

_____ Коломієць Сергій _____ (П.І.)

Критерії оцінювання: дитина самостійно виконує завдання, успішно аналізує та розрізняє предмети, правильно пояснює – 3 бали; припускається помилок, завдання виконує частково – 2 бали; має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги – 1 бал. Усі показники узагальнювалися і визначався рівень пізнавальної активності дитини.

Аналіз та синтез	Виконує: самостійно	3
	з допомогою	
	не виконує	
Порівняння	Виконує: самостійно	3
	з допомогою	
	не виконує	
Узагальнення	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Уявлення про предмети	Достатні	3
	Часткові	
	Незначні	
Концентрація уваги	Висока	3
	Незначна	
	Низька	
Пам'ять	Зорова	3
	Слухова	2
	Рухова	3

	Короткочасна	3
	Змістова	2
Рівень пізнавальної активності	<i>Г</i> рівень (достатній)	

Протокол пізнавальної активності дитини

Результати обстеження учня ___1___ класу

___Денисенко Софія___ (П.І.)

Критерії оцінювання: дитина самостійно виконує завдання, успішно аналізує та розрізняє предмети, правильно пояснює – 3 бали; припускається помилок, завдання виконує частково – 2 бали; має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги – 1 бал. Усі показники узагальнювалися і визначався рівень пізнавальної активності дитини.

Аналіз та синтез	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Порівняння	Виконує: самостійно	3
	з допомогою	
	не виконує	
Узагальнення	Виконує: самостійно	3
	з допомогою	
	не виконує	
Уявлення про предмети	Достатні	3
	Часткові	
	Незначні	
Концентрація уваги	Висока	
	Незначна	3
	Низька	
Пам'ять	Зорова	2
	Слухова	3
	Рухова	3

	Короткочасна	3
	Змістова	2
Рівень пізнавальної активності	<i>Грiвень</i> (достатній)	

Протокол пізнавальної активності дитини

Результати обстеження учня __1__ класу

_____ Миколасенко Анна _____ (П.І.)

Критерії оцінювання: дитина самостійно виконує завдання, успішно аналізує та розрізняє предмети, правильно пояснює – 3 бали; припускається помилок, завдання виконує частково – 2 бали; має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги – 1 бал. Усі показники узагальнювалися і визначався рівень пізнавальної активності дитини.

Аналіз та синтез	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Порівняння	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Узагальнення	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Уявлення про предмети	Достатні	3
	Часткові	
	Незначні	
Концентрація уваги	Висока	
	Незначна	2
	Низька	
Пам'ять	Зорова	2
	Слухова	3
	Рухова	3
	Короткочасна	2

	Змістова	2
Рівень пізнавальної активності	<i>II рівень</i> (середній)	

Протокол пізнавальної активності дитини

Результати обстеження учня __1__ класу

_____ Підмогильний Денис _____ (П.І.)

Критерії оцінювання: дитина самостійно виконує завдання, успішно аналізує та розрізняє предмети, правильно пояснює – 3 бали; припускається помилок, завдання виконує частково – 2 бали; має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги – 1 бал. Усі показники узагальнювалися і визначався рівень пізнавальної активності дитини.

Аналіз та синтез	Виконує: самостійно	2
	з допомогою	
	не виконує	
Порівняння	Виконує: самостійно	
	з допомогою	3
	не виконує	
Узагальнення	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Уявлення про предмети	Достатні	3
	Часткові	
	Незначні	
Концентрація уваги	Висока	
	Незначна	2
	Низька	
Пам'ять	Зорова	3
	Слухова	3
	Рухова	2
	Короткочасна	2

	Змістова	2
Рівень пізнавальної активності	<i>II рівень</i> (середній)	

Протокол пізнавальної активності дитини

Результати обстеження учня ___1_ класу

_____ Олексієнко Аріна _____ (П.І.)

Критерії оцінювання: дитина самостійно виконує завдання, успішно аналізує та розрізняє предмети, правильно пояснює – 3 бали; припускається помилок, завдання виконує частково – 2 бали; має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги – 1 бал. Усі показники узагальнювалися і визначався рівень пізнавальної активності дитини.

Аналіз та синтез	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Порівняння	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Узагальнення	Виконує: самостійно	
	з допомогою	
	не виконує	1
Уявлення про предмети	Достатні	
	Часткові	
	Незначні	1
Концентрація уваги	Висока	
	Незначна	
	Низька	1
Пам'ять	Зорова	2
	Слухова	2
	Рухова	1
	Короткочасна	1

	Змістова	1
Рівень пізнавальної активності	III рівень (низький)	

Протокол пізнавальної активності дитини

Результати обстеження учня ___ 1 ___ класу

_____ Пономаренко Микола _____ (П.І.)

Критерії оцінювання: дитина самостійно виконує завдання, успішно аналізує та розрізняє предмети, правильно пояснює – 3 бали; припускається помилок, завдання виконує частково – 2 бали; має значні труднощі при виконанні будь-якого завдання, потребує постійної допомоги – 1 бал. Усі показники узагальнювалися і визначався рівень пізнавальної активності дитини.

Аналіз та синтез	Виконує: самостійно	
	з допомогою	
	не виконує	1
Порівняння	Виконує: самостійно	
	з допомогою	2
	не виконує	
Узагальнення	Виконує: самостійно	
	з допомогою	

	не виконує	1
Уявлення про предмети	Достатні	
	Часткові	1
	Незначні	
Концентрація уваги	Висока	
	Незначна	1
	Низька	
Пам'ять	Зорова	1
	Слухова	2
	Рухова	1
	Короткочасна	1
	Змістова	2
Рівень пізнавальної активності	<i>III рівень (низький)</i>	